

Autoriteti Kombëtar i Kualifikimeve
Nacionalni Autoritet za Kualifikacije
National Qualification Authority

VODIČ O NEOPHODNIM MODIFIKACIJAMA I
AKOMODACIJAMA ZA RAZVOJ PRISTUPU
**PROGRAMA I KVALIFIKACIJAMA STRUČNOG
OBRAZOVANJA I OSPOSOBLJAVANJA ZA
UČENIKE U NEPOVOLJNOM POLOŽAJU I
POSEBNIM POTREBAMA**

Projekat finansira od EU kojim rukovodi
kancelarija za vezu Evropske Komisije na Kosovu

PRIŠTINA, 2011

EU KOSVET V

Razvoj uverenja o kvalitetu, akreditacije i razvoj NAK & NOK na Kosovu

Ugovor No. 2009/216-809

Ova publikacija izrađena je uz pomoć Evropske Unije..
Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost ugovorača, PEM GmbH
i ni na koji se način ne može smatrati da odražava gledišta Evropske unije.

SADRŽAJA

Deo 1 : Obrazloženje Za Promenu I Razvoj Programa I Kvalifikacija Stručnog Obrazovanja I Osposobljavanja Za Učenike U Nepovoljnom Položaju I Posebnim Potrebama Trenutna Situacija	6 6
Invaliditet I Poteškoče U Učenju	7
Deo 2: Izrada Politike I Sprovedba Strategije Za Stručno Obrazovanje I Kvalifikacija Za Učenike U Nepovoljnom Položaju Ili Poteškoćama U Učenju	11
Izrada Politike I Strategije	11
Sprovedba Strategije	12
Šta Će Se Naučiti	12
Kako Učiti	12
Ko Će Predavati	13
Kako Će Uspeh Biti Ocenjen I Kvalifikacije Dodeljene	14
Resursi	14
Dodatak 1	15
Opšti cilj.	15
Sekcija 1. Uvod	17
Sekcija 2. Iskaz problema	19
Sekcija 3. Obrazloženje	19
Sekcija 4. Politička načela	20
Sekcija 5. Ključna pitanja i specifični politički ciljevi za uspešno uključivanje učenika u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama u SOO programima	20
Smernice za sprovođenje	27
Paket Alat Za Modifikacije Predavanja I Nastave I Modifikacije Odluka Ocenjivanja Za Učenike U Nepovoljnom Položaju Ili Sa Drugim Posebnim Potrebama	28
Sekcija 1: Osiguravanje Pristupa Stručnom Obrazovanju I Osposobljavanju Za Učenike U Nepovoljnom Položaju Ili Sa Drugim Posebnim Potrebama Posredstvom Modifikacija Predavanja I Nastave	29
Sekcija 2: Oruđa Za Prilagođavanje Ocenjivanja Za Akomodaciju Kandidata U Nepovoljnom Položaju Ili Sa Drugim Posebnim Potrebama	37

DEO 1 : OBRAZLOŽENJE ZA PROMENU I RAZVOJ PROGRAMA I KVALIFIKACIJA STRUČNOG OBRAZOVANJA I OSPOSoblJAVANJA ZA UČENIKE U NEPOVOLJNOM POLOŽAJU I POSEBNIM POTREBAMA

TRENTNA SITUACIJA

Deca, mladi i odrasli u nepovoljnom položaju ili drugim posebnim potrebama su veoma podzastupljeni unakrst obrazovnog sistema na Kosovu a još manje u sistemu stručnog obrazovanja i osposobljavanja.¹

Sekcija 6.3 akcijskog plana invaliditeta Republike Kosova 2009 – 2011 postavlja ambiciozni set objektivna i aktivnosti za razvoj većeg uključivanja obrazovnog sistema. Aktivnosti su sačinjene od opštih iskaza toga šta treba da se učini. Stručno obrazovanje i osposobljavanje nije obuhvaćeno u odnosnim objektivima i aktivnostima.

Zakon 2002 o primarnom i sekundarnom obrazovanju potvrđuje potrebu o obaveznom sistemu obrazovanja za osnovnim i srednim školama koje moraju biti pristupljive za sve osobe. Zakon zatim potvrđuje da se nijednom detetu ne sme oduzeti pravo na obrazovanje.

Da bi bili saobrazni sa novim zakonodavstvom koji određuje da više srednjih škola budu obavezne, mora se izraditi jasna nacionalna politika i zdrava strategija za razvoj stručnog obrazovanja i osposobljavanja za mlade u nepovoljnom položaju ili poteškoćama za učenje na Kosovu.

Svrha svega toga biće obezbeđivanje pristupa adekvatnom obrazovanju i osposobljavanju i

¹ Tromesečni izveštaj o modifikacijama modula za decu sa nesposobnostima učenja i SEN deca Gazmend Tahiraj.

Kosvet V, STE o uverenju kvaliteta i uključenja Juli 2011

² postojeći moduli i broj studenata sa invaliditetom koji pohađaju u specijalnim školama – centara resursa. Gazmend Tahiraj. Kosvet V, STE o uverenju kvaliteta i uključenje

³ Obrazovne statistike Kosova 2010-2011

relevantnim kvalifikacijama svim mladima da bi stekli podesne sposobnosti za nalaženje i čuvanje radnog mesta. Bez strateških smernica, koje obezbeđuju koordinaciju svih inicijativa, odnosni zakonski zahtevi neće biti udovoljeni na koherentnom načinu. Razvoji biće nekonzistentni oslonjavajući se na angažovanja pojedinaca ili grupa za sprovođenje zaduženja. Takvi razvoji mogu biti delimičnog pokrivanja ili čak kontradiktna u pogledu pristupa.

Trenutno postoje pet škole/resursa centara svih godišta unakrst Kosova koji uzajamno obezbeđuju obrazovanje za 1074 dece i mladih za školsku godinu 2010-2011 stručnog obrazovanja i osposobljavanja.² To su Xheladin Deda škola za studente sa vidnim oštećenjima u Peč; Majka Tereza škola za oštećenja sluha u Prizrenu; i tri škole za studente sa intelektualnim oštećenjima - Lef Nosi u Prizrenu, Perparimi u Prištini i Majka Tereza u Mitrovici. Ukupan broj studenata koji prime neku vrstu stručnog obrazovanja i osposobljavanja u ovim pet ustanovama je 116. Kvalitet stručnog obrazovanja koji se obezbeđuje nije na adekvatnom nivou. Postoje takođe par razreda za decu sa invaliditetom u redovnim školama međutim nisu povezane sa programima SOO stoga i mnoga deca napuštaju školu tokom ili pri kraju osnovne faze.

Ne postoji specifična odredba za decu i mlade sa fizičkim invaliditetom, međutim prema statistikama³ odezbeđenim od specijalne jedinice za obrazovanja u MONT, od 1074 studenata koji pohađaju obrazovanje u školama tokom školske godine 2010-2011, 38 su bila deca sa fizičkim invaliditetom, sva u fazi osnovnog obrazovanja, međtim ne zna se da li su ova deca imala dodatne nesposobnosti. Potoji jedna netestirana pretpostavka da mnogi studenti sa fizičkim invaliditetom pohađaju redovne škole međutim nemamo nikakvih raspoloživih statističkih podataka.

Nepoznat broj studenata sa invaliditetom ili drugim nesposobnostima ili teškoćama u učenju pohađaju u redovnim SOO školama. Na regionalnim radionicama o samoprocenivanju vođeno od KOSVET 5 mnogi školski direktori SOO škola su rekli da imaju studente sa invaliditetom u njihovim školama međutim nikakva se podršku njima ne obezbeđuje. Opšte mišljenje izraženo tokom ovih rasprava bile je da ne mogu obezbediti adekvatno obrazovanje za te studente zato što nemaju infrastrukturu i podučavane kadrove koji bi radili sa njima.

Šta više, nepoznat broj dece i mladih sa invaliditetom ili nisu nikada pohađali neku školu ili sup pohađali redovne časove međutim napustili su obrazovanje tokom osnovne faze obrazovanja tako da nemaju pristup stručnim kvalifikacijama

Da bi počeli sa oslovljavanjem ove situacije sledeće je potrebno preduzeti:

Snažnu politiku koja određuje način funkcionisanja sistema spram razvoju adekvatnog obrazovanja i osposobljavanja i relevantnih kvalifikacija za mlade i odrasle u nepovoljnom položaju i drugim posebnim potrebama.

Jasna, praktična i robustna strategija za sprovođenje odnosno politike unakrst zemlje, koja će upravljati i koordinisati sve inicijative vođene od vlade i donatora.

Postaviti mehanizme za procenu sprovođenja odnosno strategije na školskom, lokalnom i nacionalnom nivou preko procesa samoprocenivanja i preko procenivanja i izveštaja inspektorata.

Postaviti postupke o uverenju kvaliteta da bi obezbedili neprekidna poboljšanja adekvatnog obrazovanja i osposobljavanja i relevantnih kvalifikacija za mlade i odrasle u nepovoljnom položaju i drugim posebnim potrebama, uključujući upis, zadržavanje i uspeh u sticanju kvalifikacija kao i uspehu u tržištu rada.

INVALIDITET I POTEŠKOĆE U UČENJU

Ova sekcija određuje pitanja za razmatranje tokom izrade politika, strategije i odredba za studente u nepovoljnom položaju i drugim posebnim potrebama koje utiču na njihovo učenje i performansu. Smernice o specifičnim načinima oslovljavanja specifičnih potreba su nanete u paket alatu (sekcija 3A ovog dokumenta). Nakon što viša srednja škola bude obavezna svaki nastavnik najverovatnije će se suočiti sa učenicima koji imaju probleme koji su naneti malo niže – od kojih su

neki učestaliji kao puteškoće u učenju dok drugi su ređi, na prime slepilo ili ozbiljne fizičke nesposobnosti. Osoba ima invaliditet ako su fizički ili mentalno oštećeni imajući subsatncijalno i dugoročno negativno dejstvo na njihovu sposobnost izvođenja normalnih aktivnosti svakodnevnice primera radi da se hrane, kupaju, hodaju, ili čak ići u kupovinu ili postaviti pitanja da bi dobili informacije i da razumu odgovore. Druge specijalne potrebe mogu uskrnuti od većih prosečnih poteškoća

u učenju, nedostatak sposobnosti razumevanja jezika instrukcije, specifične poteškoće u praćenju ili orijentisanju slova, reči i brojanja (diskleksia), dugoročno zdravstvena ili mentalna obolenja ili druge okolnosti koje imaju uticaja na učenje međutim koja nisu značajno teška da bi imali značajan uticaj na sposobnost pojedinca u sprovođenju normalnih aktivnosti svakodnevnice.

Osobe sa invaliditetom su pojedinci iako imaju slične nesposobnosti ili druge specijalne potrebe i imaju zajedničke poteškoće i potrebe, tako da pitanje naneto malo niže u pogledu različitih grupa osoba ne znači da su totalno različiti od drugih grupa pojedinaca sa individualnim snagama i mogućim potrebama za modifikacijama i akomodacijama u okviru sistema SOO. Mnoga deca, mladi i odrasli imaju poteškoće u učenju tako da se bore sa nekim ili svim gledištima učenja bilo onim privremenim ili permanentnim. Neki su jednostavno sporiji u učenju ili imaju manje kapaciteta za napredak u poređenju s većinom. Neki mogu biti sa diskleksijom i imaju specifičnu poteškoću čitanja i pisanja, imako mogu imati prosečne ili čak više od prosečnih intelektualnih sposobnosti. To će biti demonstrirano u njihovom razumevanju i sposobnosti davanja odgovora na pitanja usmeno. Drugi mogu imati duge ili kratko ročne zdravstvene ili mentalna obolenja koja mogu imati uticaja na njihovom pohađanju, njihovim sposobnostima koncentracije ili njihovom izdržljivošću celoga dana u učioni. Dok drugi ne govore ili ne razume dobro jezik instrukcije da bi bili uspešni u nastavi. Nijedna od ovih osoba nema invaliditet međutim njima je potreba dodatna podrška, ponekad od specijaliste, ako želimo da i oni budu dobri u nastavi i obrazovanju. Njihove potrebe moraju biti uključene u bilo kojim politikama ili strategijama da bi promenili i razvili programe stručnog obrazovanja i kvalifikacija za učenike u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama.

Učenici sa intelektualnim nesposobnostima imaju značajne probleme sa razumevanjem, memorijom, rešavanjem problema i mogućnosti učenja na istom ritmu kao i njihovi vršnjaci. Blaga intelektualna nesposobnost (IQ 50–69), (kognitivna sposobnost

oko dve trećine standarda) može biti neprimetljiva u ranom detinjstvu, i može se identifikovati možek čak kada škola počinje. Osobe sa blagim intelektualnim nesposobnostima mogu biti sposobne da uče, poznaju matematiku prilično kao dete od 8 ili 9 godina ali često ne mogu čitati, pisati ili računati na koristnom obimu. Mogu učiti praktične veštine da bi nezavisno živeli ili uspeali u nestručnim radnim mestima. Njihova potreba za stručno obrazovanje i osposobljavanje mora biti uključena u politikama i strategijama. Posebno stručne kvalifikacije moraju se razviti na nivoima 1 i 2 pošto će nivoi 3 i 4 biti iznad njih. Nastavnici koji rade sa učenicima sa blagim intelektualnim oštećenjima moraju biti podučavani u određenim obukama da bi njihove metode nastave bile jednostavnije i da se late drugim veštinama osim čitanja i pisanja kao metode nastave i učenja.

Umerena intelektualna nesposobnost (IQ 35–49) je skoro uvek očigledna tokom prvih pet godina života i pojedinci sa sa ovim stepenom nesposobnosti mogu retko raditi na otvorenom radnom mestu i to bez podrške. Usled trenutnog nivoa nezaposlenosti na Kosovu takvo zaposlenje održavanja nije i neki prioritet. Osobi sa teškim ili dubokim intelektualnim oštećenjima (IQ ispod 35) biće potrebna intenzivna podrška i nadzor tokom celog života tako da zaposlenje neće ni biti moguće. Učenici sa takvim stepenom poteškoća moraju biti podučavani na posebnim školama ili u specijalnim odeljenjima od nastavnika koji su podučavani i osposobljeni da rade na obrazovanju osoba sa takvim intelektualnim nesposobnostima. Alternativni kurikulum, koji se usredsređuje na veštinama komunikacije, veštinama za svakodnevni život i za maksimalnu nezavisnost unutar ograničenja učenika mora biti izrađen za takvu vrstu učenika pokrivaјуći primarne i sekundarne faze njihovog školovanja.

Fizička nesposobnost može imati/nemati uticaj na učenje i nastavi. Uslovi koji učitiću na donji deo tela ili na noge da bi pojedinci mogli upotrebiti štake ili invalidska kolica očigledno da će imati uticaja na pristup zgradama, da se kreću između i kroz zgrada, korišćenje javnog transporta ili na sposobnostima sporvođenja izvesnih aktivnosti tokom celog dana ili da deluju na izvesnim

sredinama, ali njihovi kapaciteti za učenje nisu ugroženi. Kada uslovi invaliditeta utiču na noge i ruke, ili na koordinaciju ruke i očiju, pojedinac može imati poteškoća sa radom, upotrebom kompjutera, rukovođenja razne opreme ili držanja knjige i promenu stranica knjiga. Drugi pojedinci mogu biti na takvom stanju da kako fizičke tako i intelektualne sposobnosti budu oštećena. Tim osobama su potrebne odredbe i uslovi za njihove fizičke potrebe, koje mogu obuhvatiti poteškoće sluha i vida kao i mobilnosti, međutim takođe i za njihove intelektualne sposobnosti. Nastavi sa tom vrstom osoba sa fizičkim invaliditetom nisu potrebne specijalne obuke međutim učenicima je potreban pristup adekvatnim prostrojenjima, opremi kao pomoćnim uređajima.

Oštećenja sluha svrstava se od blagog gubitka sluha do duboke gluvoće. Gubitak sluha i gluvoća može se ili dobiti, šta znači da je došlo do gubitka nakon rođenja, usled neke bolesti ili povrede; ili od rođenja, šta znači da je gubitak sluha ili gluvoća prisutna od rođenja. Pošto se jezici i veštine komunikacije razvijaju naj brže u detinjstvu, posebno pre 3 godine, deca sa značajnim kongenitalnim gubitkom sluha, ili koja su rano u detinjstvo dobila gubitak sluha, nisu u stanju da razviju govor i jezik na normalnom načinu osim ako su u stanju da nauče jezik znakova na ranoj etapi njihova sposobnost učenja biće smanjena.

Rane intervencije i adekvatna nastava kao i upotreba jezika znakova su od vitalne važnosti za odnosnu decu kako bi deca postigla i iskoristila njihov puni potencijal i da iskoriste beneficije SOO. Maternji jezik treba biti podučavan na veoma strukturisanom načinu kao drugi jezik da bi deca postala potpuna pismena i da bi bila u stanju da se late teoretskom sadržaju obrazovanja kao i čitanja i pisanja na nivoima potrebnim za ulazak u nivoe 3 i 4 SOO. Nastavnici gluve dece moraju biti tečni tumači znakova za gluve kao i vešti nastavnici. Nakon što deca budu tečni tumači znakova i iskusni na maternjem jeziku mogu biti uključeni na redovnom obrazovanju ili čak mogu imati tumača znakova koji će tumačiti za njih i nastavnike koji podučavaju odnosnu decu sa adekvatnim metodama nastave. Učenici sa oštećenja sluha takođe mogu iskoristiti vizualne metoda nastave, brošure i objašnjenja nove ili tehničke terminologije.

Vidna oštećenja svrstavaju se od delimičnog gubitka do slabovida i totalnog slepila gde pojedinci ne mogu razlikovati ni svetlo niti tamu.

'Slabovid' je izraz upotrebljen da se opiše problem vida koji ne može biti ispravljen sa naočalima, kontakt sočiva ili medicinskim intervencijama i može prouzročiti osobama dosta poteškoća u svakodnevnm aktivnostima učenja. Učesnici čiji vid može biti poboljšan sa naočalima, moraju obezbediti naočale što je pre moguće, idealnije pre polazka u školi. Slabovidni učenici, čima je potrebna pomoć protiv slaboga vida kao što su ručna ili fiksna povećala ili upotreba većih slova na ekranu ili na brošurama i drugom školskom materijalu, moraju se obezbediti kroz celo njihovo obrazovanje. U tom slučaju ta deca mogu podađati redovnu nastavu, međutim nastavnici moraju biti svesni o najboljem načinu da oni uče.

Mladi koji su slepi trebaju naučiti brailleovo pismo i moraju biti opremljeni da čitaju i pišu prema brailleovom pismu od početka njihovog obrazovanja, dovoljno pre postizanje etape SOO. Ravnomerno tome trebaju naučiti da se kreću i da sigurno učestvuju u svakodnevnm aktivnostima. Međutim, nastavnom obrazovanju moraju imati specijalne veštine i razumevanje o načinu pomaganja slepim studentima na najefektivnom načinu, da iskoriste SOO i da steknu stručne kvalifikacije.

Autizam je celoživotni nedostatak koji utiče na načinu opažanja sveta od tih osoba, procesiranju informacija i vezivanja sas drugim osobama. Autizan je veoma često opisan kao 'poremećaj očne obmane' zato što uslovi utiču na ljude na različite načine i na promenljive mere. Za SOO samo gornji spektrom, koji je poznat kao Aspergerov sindorm je relevantan. Osobe sa odnosnim stanjem imaju normalnu inteligenciju međutim poteškoće u tri glavne oblasti; komunikaciju, socijalnu interakciju i maštom. Za njih je teško da se vežu sa drugim osobama, ne shvate socijalne konvencije i imaju poteškoća u razumevanju ocečaja ili emocija drugih. Često se na njih gleda na čudnom, neobičnom i veoma često uvredljivom načinu. Takođe veoma često imaju posebne interese koji znaju postati kao

obesije. Najbolji su u tome šta rade na njihovom polju zamnjanja ili specijalnim interesom, ili na radnim mestima koja imaju malo međupersonalne interakcije. Nakon što mogu da se suoče sa socijalnim gledištima zaposlenja, ili nalaze posao koji zahteva malo ili nikakvu socijalnu interakciju, često su u stanju da rade veoma dobro sa potrebnom konzistencijom, pažnjom na pojedinosti i preterano tačno faktičnim znanju primera radi računovodstvo ili slična radna mesta povezana možda sa mehanikom, naukom ili kompjuterima. SOO nastavnici koji rade sa učenicima sa Aspergerovim sindromom moraju imati informacije i smernice da bi obezbedili njihovim učenicima uspeh.

Izraz emocionalne i bihevioralne poteškoće je širi izraz koji se koristi za grupu obima specifičnih poteškoća, kao što su bihevioralne koje utiče na sopstveno učenje studenta ili čak na učenje čitave grupe; znakovi emocionalnih turbulencija kao što su tuga, odstupanje od socijalnih situacija i poteškoće u osnovanju i održavanju odnosa. Učenici koji će ući u SOO biće oni čije ponašanje ili emocionalne poteškoće nisu toliko ekstremne da ne bi mogli da uče u redovnim učionicama, međutim veoma često zahtevaju specifične intervencije od strane nastavnika. Vrste ponašanja koje mogu predstaviti barijeru za nastavu tih studenata ili na nastavu drugih obuhvataju ponašanja kao što su neangažovanje u radu određenom od nastavnika, trivijalna ponašanja sa olovkom i drugom opremom, ili šetajući okolo u razredu. Ponašanja koja remete red mogu obuhvatiti i kada se drugi pozivaju u razredu bez ikakvog razoga, ometanje sa stvarima drugih, ili govoreći

sa drugima i tako remeteći njihov rad. Agresivna ponašanja mogu obuhvatiti svađu, tuču, ili zivkanje se čudnim imenima. Socijalne poteškoće obuhvataju neadekvatne namere da se uključe u grupi ili odbijanje grupe ili nastavnika. Ovakve vrste ponašanja su često naj teža za nastavnika da se bave. Neke strategije su određene u paket alatu, međutim nastavnicima su potrebne specifične obuke da bi se suočili sa takvim pitanjima u razredu i sa sopstvenim emocijama u radu sa mladima koji imaju ovakve vrste poteškoća.

Nevidljive nesposobnosti ili poteškoće ne primećuju se neposredno ili ne padaju neposredno u oči drugih. U tome spadaju fizička i mentalna zdravstvena pitanja, kao što su srčani problemi, epilepsija, dijabet, poremećaji u ishrani, depresija ili posttraumatski stresni poremećaj. Učenici u takvim uslovima mogu biti tretirani lekovima da bi im se pomoglo oko njihovih poteškoća kao i uslova uopšte. Korisno je za nastavnike ako su svesni o dejstvu lekova bilo na učenika bilo na samim uslovima učenika što se tiče učenja i shvatanja da bi bili uspešni učenici. Takođe može biti relevantno ako se učenici savetuju oko njihovih poteškoća u trenutku kada budu izabrali SOO programe i potencijalna zanimanja pošto neki mladi se opiru da se suoče sa njihovim poteškoćama i mogu biti previše optimistički oko toga šta žele ili šta mogu da učine.

DEO 2: IZRADA POLITIKE I SPROVEDBA STRATEGIJE ZA STRUČNO OBRAZOVANJE I KVALIFIKACIJA ZA UČENIKE U NEPOVOLJNOM POLOŽAJU ILI POTEŠKOĆAMA U UČENJU

IZRADA POLITIKE I STRATEGIJE

Izrada politike i strategije za stručno obrazovanje mladih u nepovoljnom položaju ili poteškoćama u učenju mora početi sa politikom. Ova politika određuje angažovanje vlade, preko ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) i drugih relevantnih ministarstva, agencija i organizacija, do obezbeđivanja adekvantno stručnog obrazovanja za mlade u nepovoljnom položaju ili poteškoćama u učenju da bi bili u stanju da nađu i zadrže radno mesto u okviru radne snage 21 veka.

Politika mora imati na umu sve vrste invaliditeta i drugih specijalnih potreba naglašanih u 1 delu ovog dokumenta, i pitanja koja su povezana sa tim. Predložena politika za raspravu i razvoj je ugrađena u dodatku 1. Prihvatanje takve politike obezbedilo bi snažnu osnovu za razvoj i sprovođenje poboljšanog stručnog obrazovanja za mlade u nepovoljnom položaju i poteškoćama u učenju. Predložena politika takođe može se smatrati kao set preporuka za rad u toku.

Politika ili preporuke same ništa ne menjaju. Osim ako su sprovedene i ako je sprovedba nadgledana i ocenjena na rutinskim osnovama, ništa se neće promeniti.

Tako da usaglašena strategiju treba biti postavljena i sprovedena.

Procesi strateškog planiranja sačinjeni su od sledećeg:

- proceni trenutnog položaja;
- identifikaciji željenih razvoja koji su određeni u politiku
- proceni propusta između politika i strategija kao i pitanja koja moraju biti rešena da bi zatvorili propust
- formulisanju strategija i mera za preduzimanje da bi pošli od trenutnog položaja do željenog položaja

Razvoj ciljeva je ključni korak za delotvorno strateško planiranje. Ciljevi su napisane mete koje određuju šta treba da se postigne unutar specifičnog vremenskog okvira. Međutim ciljevi moraju biti izgrađeni na bezbednim osnovama da bi politički objektivni bili postignuti i da se pomogne sistemu SOO da postigne svoj cilj i da bude potpuno obuhvatajući. Efektivni ciljevi imaju četiri zajedničke karakteristike, koje ako se prate, sva postignuća biće najverovatnije ostvarena i procesi planiranja tačni. Te karakteristike su prema sledećem:

1. Cilj mora biti specifičan. Što je specifičniji cilj, najverovatnije biće postignut. Svaka organizacija ili agencija mora imati jasnu predstavu o tome koji cilj želi postići ili podržavati.
2. Cilj mora biti merljiv. Mora postojati način da se odredi dali obrazovanje uopšte a posebno sistem SOO ostvaruje progres spram cilju. Mora postojati način jasnog identifikovanja kada cilj bude postignut.

3. Cilj mora biti ciljan. Kada cilj vodi do željenih ishoda? Da li cilj doprinosi na postizanju jednog od glavnih ciljeva određenih u politiku?

4. Cilj mora biti vremensko specifičan. Odrediti rok za izvestan cilje je od kritične važnosti. Postizanje cilja je ponajviše bazirano na specifičnom vremenskom okviru, i odgovornost za postizanje cilja značajno se povećava kada je povezan sa vremenskim rokom.

SPROVEDBA STRATEGIJE

Nijedna inicijativa koja je van strateških ciljeva ne bi trebala biti razmotrena i sve inicijative trebaju imati jasnu ulogu u sprovođenju strategije i ispunjavanju zahteva politike. Izrada delotvornih ciljeva koja povezuje sa politikom i koji su merljivi, specifično ciljana i vremensko senzitivna omogućiti će da strateški plan bude sproveden, međutim progres treba biti nadgledan kako bi obezbedili da svaki korak bude sproveden na specifično vreme ali samo od subjekata koji su odgovorni za to.

Strategija treba biti sprovedena od obima vladinih i nevladinih agencija saobrazno sa njihovim različitim odgovornostima tako da je bitno da svim zainteresovanim strankama bude jasno oko procesa i da budu privrženi prema postizanju ciljeva za koje su odgovorni i to shodno vremenskom roku.

ŠTA ĆE SE NAUČITI

Sadržaj svakog SOO modula ostaje isti za svakog učenika. Nakon što pristup modula bude potpuno izgrađen, sa opcijama unutar istog nivoa za svaki profil, učenici u nepovoljnom položaju i drugim posebnim

potrebama biće u stanju da izaberu module koji maksimiziraju njihove snage i minimiziraju njihove poteškoće.

KAKO UČITI

Pojedinosti o modifikovanju nastave, učenja i registrovanja učenika u nepovoljnom položaju i drugim posebnim potrebama su naneta u paket alatu. Uopšte gledano nastavnici trebaju biti fokusirani na činjenicu

da studenti u nepovoljnom položaju su pojedinci. Usporedbe sa drugih studenta kojima su potrebne slične modifikacije ili koji izgleda da imaju sličan invaliditet treba se izbeći.

Pretpostavke na bazi prethodnog ili trenutnog iskustva mogu biti pogrešne i štetne. Primera radi, dva studenta koja koriste invalidska kolica možda nemaju potrebu o istim akomodacijama. Lokacija učione treba biti pristupljiva i za invalidska kolica međutim sličnosti u ova tačku mogu se završiti. Kada student sedi u učioni, bilo u invalidska kolica ili je premešten u redovni sto, kako student uspeva u zahtevima čitanja i pisanja unutar učione i kako student uspeva u interakciji unutar iste učione razlikuje se od jedne osobe na drugoj.

Student sa invaliditetom, uključujući i nevidljivi invaliditet ili poteškoću može zahtevati dodatno vreme za sprovedbu aktivnosti povezanih sa tečajem pošto će možda zahtevati više pauza. Neki studenti će izabrati dijalog oko njegovog invaliditeta i akomodacija; drugi ipak neće. Ako student izabere da otvoreno raspravlja o njegovom/njenom invaliditetu, sadržaj i diskusija treba biti privatna i poverljiva. Nije neuobičajno da se ljudi osećaju čudno kada se raspravlja o invaliditetu.

Otvoreni um, koji izbegava predstave i iskustva stereotipova, i prihvaća studenta sa njegovim ili njenim invaliditetom je veoma važan u uspostavljenju uspešnog radnog odnosa sa svakim studentom.

Jasno napisan tečaj unapred obezbeđen i raspoložljiv svakom učeniku biće koristan u raspravama unapred u pogledu akomodacije koja može biti potrebna i kada može biti potrebna. Odredbe mogu biti planirane unapred. Standardi za sadržaj tečaja i procenjivanje kao i testiranje veština, znanja i razumevanja ne bi trebali biti izmenjeni za studente u nepovoljnom položaju. Ako su modifikacije potrebne one će biti izvršene shodno načinu predavanja učenicima, to jest kako oni/one održavaju beleške, izvode zadatke ili učestvuje u praktičnim aktivnostima. Ako specifičan tečaj aktivnosti je nemoguć za studente, alternativni zadatci trebaju se razmotriti. Pojedini student treba biti zamoljen da učestvuje u diskusijama alternativnih zadataka da bi odredili izvodljivost, međutim zahtevani standardi ili nivo tečaja ocenjivanja ne bi se trebao smanjiti.

KO ĆE PREDAVATI

Učenici u nepovoljnom položaju i drugim posebnim potrebama biće podučavani od istog nastavnika kao i za ostale školske drugove. Obuka u službi treba se održati redovno da bi omogućili nastavnicima SOO da steknu veštine koje su im potrebne za suočavanje sa očekivanom obimom invaliditeta i poteškoća koje studenti u učionici u kojoj predaju mogu imati. Primera radi, nastavnici za frizera naravno da neće imati slepog studenta ili studenta sa cerebralnom paralizom međutim može imati gluhog studenta ili studenta sa skrivenim invaliditetom ili poteškoćom.

Ne očekuje se od SOO nastavnika da budu specijalisti u pogledu invaliditeta ili specijalnih potreba ali odnosna uređenja trebaju se obezbediti pogotovu u pogledu informacija specijalista, nastave ili resursa učenja i opreme kada god im zatrebaju. Međutim moraju biti svesni o osnovnim dobrim postupcima u podučavanju studenta sa invaliditetom ili posebnim potrebama čim budu saznali da će imati takvu vrstu studenta u njihovom razredu.

KAKO ĆE USPEH BITI OCENJEN I KVALIFIKACIJE DODELJENE

Paket alata sadrži informacije i smernice o obezbeđivanju akomodacija mladim ljudima u nepovoljnom položaju ili drugim specijalnim potrebama da bi demonstrirali njihove veštine, znanje i druge sposobnosti na delotvornom načinu. Standardi koji se od njih očekuju da udovolje isti su sa standardima njihove grupe to jest sa standardima ostalih đaka i do nikakvih promena nije potrebno doći u pogledu toga šta se od njih očekuje da znaju, razume i čine.

Sve dok SOO programi ne budu potpuno modularno preobličeni i opcije raspoložljive, to može značiti da će neki učenici delimično postići kvalifikacije. To može biti priznato i na njihovim svedočanstvima sa indikacijom oblasti u kojoj je učenik postigao zahtevani standard i takođe mogu biti naneti elementi koji nisu bili mogući da se postignu.

RESURSI

SOO provajderima je potreban pristup resursima da bi sproveli stručno obrazovanje i osposobljavanje osobama u nepovoljnom položaju i drugim posebnim potrebama. U tom spada pristup:

U tom spada pristup:

- savetima specijaliste i podrške stručnjaka u posebnim poljima prema potrebi, uključujući učenike i njihove posebne snage i i potrebe
- specijalnim uslugama prema potrebi kao što su brailleovo pismo transkripti materijala tečaja; pomoći slabovidima; tumači znakova za sluhe stundete; ili pomoćnim uređajima za učenike sa fizičkim invaliditetom;

- obuci tokom služenja o senzabilizaciji invaliditeta za nastavu i učenje, osnovne veštine za podučavanje učenika sa specifičnim invaliditetom, ako što je ne govori sa nastavnicima usled gubitka sluha ili da se obezbede brošure kada studenti imaju poteškoću u zabeležavanju podataka.

DODATAK 1

Ova predložena politika o SOO za učenike u nepovoljnom položaju i drugim posebnim potrebama određuje opšti politički cilj i pet specifičnih ciljeva. Ovde je uključena kao osnova za diskusiju u pogledu daljih i budućih razvoja modifikacija u SOO sistemu na Kosovu.

Takođe može se upotrebiti kao set preporuka za tekuće razvoje SOO u pogledu učenika u nepovoljnom položaju i drugim posebnim potrebama na Kosovu. Usaglašena je paket alatom.

OPŠTI CILJ.

Kosovo će postići izvrsno uključivanje SOO sistema sa raspoloživim programima sa nivoa 1 do nivoa 4 (da li je nivo 4 tačan?) koji mladima i odraslima u nepovoljnom položaju i drugim posebnim potrebama obezbeđuju pristup relevantnim SOO omogućavajući da uče efektivno i da se zaposle, bez obzira na spol, životne okolnosti, zdravlje, invaliditet, etapu razvoja, kapacitet učenja ili finansijskih okolnosti. Sve relevantne vladine, nevladine i privatne organizacije će raditi u harmoniji za razvoj i održavanje uključivog sistema SOO na Kosovu.

Politički cilj 1.

Sva deca u nepovoljnom položaju ili drugim posebnim potrebama će dobiti primarno i sekundarno obrazovanje koje udovoljava njihove specifične potrebe za učenje i zahteve da bi njihov progres bio uspešan do akademskih programa ili SOO programa. Specijalni nastavnici imaju veštine, znanje i razumevanje da bi sproveli specijalno obrazovanje svima onima kojima je potrebno.

Politički cilj 2.

Svi mladi u nepovoljnom položaju i drugim posebnim potrebama biće u stanju da pristupe SOO, uključujući kvalifikacije istih standarda njihove grupe da bi se osposobili za radno mesto u njihovu oblast struke prema izboru. To će se podržavati preko promene stavova, adekvatno modifikovanih metoda i resursa nastave, i delotvorne upotrebe pomagala i uređaja uključujući upotrebu informativne i komunikacione tehnologije i preko odredba neophodnih adaptacija sredine. Ocenjivanja biće modifikovana za akomodaciju kandidata u nepovoljnom položaju i drugim posebnim potrebama ne kompromitujući standarde. Ti pojedinci u nepovoljnom položaju i drugim posebnim potrebama koji nisu u stanju da pristupe redovnom kurikulumu ili punoj kvalifikaciji u njihovu izbranu oblast struke, imaju pravo da dobiju delimične kvalifikacije preko modularnog sistema SOO kako bi bili u stanju da postignu odnosne kvalifikacije unutar granica njihovog invaliditeta.

Politički cilj 3.

Kosovo će razviti koherentan uključiv sistem SOO koji udovoljava potrebe učenika u nepovoljnom položaju i drugim posebnim potrebama, nacionalne zahteve i u skladu sa međunarodnim najboljim postupcima.

Politički cilj 4.

Nastavnici SOO imaju veštine, znanje i razumevanje kao i resurse i pomoćne usluge da bi se osposobili za delotvorne modifikacije u nastavi i podučavanju mladih i odraslih sa različitim sposobnostima i različitim invaliditetima ili drugim posebnim potrebama da efektivno uče. Nastavnici i procenjivači imaju veštine, resurse i pomoćne usluge da ostvare efektivne akomodacije spremne za ocenjivanje ne kompromitujući standarde.

Politički cilje 5.

Stručni provajderi će obezbediti potpore i ljudska uređenja koja će pokriti i podržavati sve njihove učenike i vrednosti njihovih postignuća da bi mladi u nepovoljnom položaju ili drugim posebnim potrebama pohađali redovnu nastavu, raditi privrženo njihovim studijama i postići kvalifikacije koje će obezbediti pristup u tržištu rada.

Ovi ciljevi biće postignuti uz pomoć deset iskaza angažiranja:

Iskaz angažiranja 1.

Mere biće preduzete za poboljšanje nastave i procesa učenja u osnovnoj školi i nižem srednjem obrazovanju za decu u nepovoljnom položaju i drugim posebnim potrebama kako bi se uspešno unapredili za višu srednju školu i stručno osposobljavanje. Specijalne škole njihovim đacima će obezbediti najbolju moguću pripremu za njihov život u budućnosti i takođe će delovati kao resursi sa opšti obrazovni sistem.

Iskaz angažiranja 2.

Mere biće preduzete za smanjenje broja dece u nepovoljnom položaju ili drugim posebnim potrebama koja nikada nisu pohađala školu ili koja su napustila školu pre završetka primarnog ili nisko sekundarnog obrazovanja.

Iskaz angažiranja 3.

Mere biće preduzete za povećanje broja mladih u nepovoljnom položaju ili drugim posebnim potrebama koji su upisali i uspešno završili stručno obrazovanje i osposobljavanje.

Iskaz angažiranja 4.

Mere biće preduzete da bi obezbedili da nastavnici budu delotvorni u omogućavanju malidih u nepovoljnom položaju ili drugim posebnim potrebama na uče u programima SOO i postignu relevantne veštine i kvalifikacije;

Iskaz angažiranja 5.

Mere biće preduzete da bi obezbedili da korektne akomodacije su izvršene u ocenjivanju kandidata u nepovoljnom položaju ili drugim posebnim potrebama da bi uspeali u demonstriranju njihovih veština, znanja i sposobnosti

Iskaz angažiranja 6.

Mere biće preduzete za nadgledanje postignuća kvalifikacija studenata u nepovoljnom položaju ili drugim posebnim potrebama i da obezbede da, bez obzira na modifikacijama nastave i učenja kao i akomodacijama ocenivanja, standardi koji postizu su isti sa standardima njihove grupe.

Iskaz angažiranja 7.

Mere biće preduzete za poboljšanje pristupa SOO provajdera u širem nivou pomagala nastave dobrog kvaliteta i resursa nastave, adekvatno sa brojem i specifičnim potrebama učenika u nepovoljnom položaju ili drugim posebnim potrebama.

Iskaz angažiranja 8.

Mere biće preduzete za razvoj specijalnih pomoćnih usluga koja će obezbediti informacije, veštine i preporuke SOO provajderima i SOO nastavnicima sa adekvatnom podrškom, kao nespecijalisti za studente u nepovoljnom položaju ili drugim posebnim potrebama, za nastavu i ocenjivanje studenata u nepovoljnom položaju ili drugim posebnim potrebama na delotvornom načinu.

Iskaz angažiranja 9.

Mere biće preduzete da bi se uverili da SOO provajderi stvore potporna i ljudska uređenja pokrivajući i podržavajući sve učenike.

Iskaz angažiranja 10.

Mehanizmi biće postavljeni za usaglašavanje relevantnih planiranja, izrade politika, razvoju i uručivanju usluga da bi obrazovni sistem Kosova uručio uključive SOO usluge koje udovoljavaju nacionalne zahteve u skladu sa međunarodnim najboljim postupcima.

Svaki iskaz angažiranja je podržavan sa aktivnostima koje određuju šta će biti učinjeno da se ispune iskazi angažiranja, shodno tome i postizanju ciljeva. Lista aktivnosti namenjena je da primerom dokaže mere koje mogu biti preduzete tako da nije ni propisna niti iscrpna.

SEKCIJA 1. UVOD

1.1 Vlada Kosova, preko ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT), uz podršku projekata finansiranih od donatora i NVO radi da bi postigla univerzalno uključivanje u obrazovnom sistemu, uključujući i stručno obrazovanje i osposobljavanje (SOO).

1.2 Viša srednja škola, koja obuhvata SOO, biće obavezna tako da i upis u školama i zadržavanje učenika u svaku fazu obrazovanja je u povećanju. Provajderi moraju nalaziti načine uključivanja učenika kojima prethodno ne bi izašli u susretu ili kojima ne bi obezbedili delotvorne odredbe. Za SOO provajdera to obuhvata učenike u nepovoljnom položaju ili drugim posebnim potrebama. Politika je potrebna kao osnova za poboljšanje SOO u pogledu tih učenika. Potreba za razvoje ovde istaknutih osniva se na privrženosti vlade spram ljudskim i obrazovnim pravima i spram potreba zemlje za maksimiziranje punog potencijala stanovništva da bi učestvovali u savremenom svetu. Kosovo, sa prilično malim stanovništvom ima potrebu što većeg broja obrazovnih i osposobljenih građana koje sistem obrazovanja može proizvesti. Ova politika je dizajnirana da podržava vladu u postizanju svojih ciljeva obezbeđivanja pristupa visokom kvalitetu SOO za

sve učenike, posebno one u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama.

Ova politika je dizajnirana da podržava vladu u postizanju svojih ciljeva obezbeđivanja pristupa visokom kvalitetu SOO za sve učenike, posebno one u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama.

1.3 S fokusom na uspešno uključivanje svih onih koji trenutno ne prime SOO ili koji ne pridobiju od toga, ova politika određuje putnu kartu za obezbeđivanje da svi Kosovari imaju pristup SOO sistemu visokog kvaliteta. Određuje podršku potrebu za one kojima je potrebna za delotvorno učenje. Celi sektor SOO je delotvorni preko upotrebe metoda za uključivanje u nastavu i preko fleksibilnog pristupa učenju.

1.4 Uključivi SOO zahteva razvoj fleksibilnog sistema koji obuhvata obim različitih sredina učenja i različitih vrsta podrške da bi svi pojedinci mogli učiti delotvorno shodno njihovom intelektualnom kapacitetu, veštinama, talentu i interesa. Uključivi SOO je za dobrobit svih učenika međutim dizajniran je posebno za dobrobit učenika u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama preko načina za minimiziranje njihovih nedostataka koji sprečavaju da postignu i iskoriste njihov potencijal.

1.5 Uključivo obrazovanje na svakom nivou, uključujući SOO, ima jasan fokus na potrebe skupinama u nepovoljnom položaju i ugroženim grupama ali takođe i svi drugi učenici imaju koristi od toga. To je zato što opšte uključivi sistem SOO, načini prema kojima su odredbe sačinjene i načini prema kojima nastavnici promovisu učenje su fleksibilniji i postavljaju više pažnju na tome kako svaki učenik može učiti bolje.

1.6 Deca, mladi i odrasli su definirani kao skupina u nepovoljnom položaju ili drugim posebnim potrebama ako zahtevaju nešto šta je iznad opšte prihvatnih standarda u obrazovnom sistemu.

1.7 Uključivi obrazovni sistem, koji obuhvata SOO, je određen da obuhvata i udovoljava potrebe svih uključujući onih u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama bezobzirno na spol, životne okolnosti, zdravlje, invaliditet, etapu razvoja, kapacitetu za učenje, nivou postignuća, finansijskih ili drugih okolnosti. Niko nije isključen sa obrazovanja i obrazovni sistem obezbeđuje modifikacije i akomodacije koje udovoljavaju različite potrebe svih učenika. MONT ima vodeću ulogu u razvoju uključivog sistema SOO međutim podesni razvoj takvog sistema spada na koordinisanju i saradnji visokog nivoa sa drugim ministarstvima, ne valdinim organizacijama (NVO) i privatnim provajderima koji će biti odgovorni za njihove sopstvene usluge koje čine deo sistema SOO.

1.8 Kako je Kosovo privrženo Kosovo is committed to an uključivom obrazovnom sistemu, SOO mora takođe postati uključiv. Uključivi obrazovni sistem omogućava da deca, mladi i odrasli uče delotvorno zato što su njihove potrebe udovoljene, bez obrzira gde u redovnim pred-školskim, školskim programima, SOO programima, koledžu i fakultetima sa adekvantom nastavom i podrškom.

Kurikulum i metode učenja upotrebljene u svakom razredu, u svakoj usluzi, imaju u obziru različite sposobnosti učenika, prepoznavanju učenika, sa ili bez posebnim potrebama obrazovanja, koji su u istom razredu ili grupi, imaju različite nivoe sposobnosti i različitih potreba podrške. Individualni obrazovni planovi i dodatna podrška su upotrebljeni samo za koje su i potrebne. Plan određuje način kako će učenik biti podržavan da bi efektivno učio. Dodatna podrška je dizajnirana da se podržavaju učenici u postizanju njihovog potencijala, bezobzira da li imaju ili ne individualne planove za učenje.

1.8 Za one koje čije potrebe ne mogu adekvatno da se udovolje u redovnu sredinu, obrazovni sistem obuhvata specijalizovane ustanove da bi i oni efektivno učili. Bilo kada da je moguće, učenici u specijalizovanim ustanovama u podučavani na takvom načinu prema kojem će moći da se premeste u redovne ustanove za obrazovanje, bilo svo vreme ili delimično. Za amlade ljude sa ozbiljnom i složenim invaliditetom, posebnim intelektualnim oštećenjima njihov program SOO biće obezbeđen u posebnim školama čiji programi će biti deo opšteg sistema SOO, predmet istih regulacija, standarda i zahteva o uverenju kvaliteta kao i svi drugi programi. Programi nivoa ulaza, nivo 1 i nivo 2 biće izrađeni da bi udovoljili potrebe ovih učenika i svih drugih kojima je potreban program SOO na ovom nivou

SEKCIJA 2. ISKAZ PROBLEMA

2.1 Kosovo još uvek nema SOO sistem koji udovoljava potrebe malih i odraslih u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama. To je jedina oblast koja osporava prava ljudi u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama međutim znači da zemlja gubi potencijal mnogih građana kako aktualno tako i u buduće. Mnoga deca u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama ne pohađaju u nikakvo obrazovanje i ne nema nikakve koristi od trenutnog sistema niti u smislu upisa ili udovoljavanja potreba u slučaju ako se upišu. Ili napuštaju obrazovanje ili ne iskorišćavaju potpuno nastavu koju pohađaju i stoga nisu osposobljeni da uđu ili da budu uspešni u SOO zato što im nedostaje osnovno obrazovanje i specifične veštine povezane sa njihovim invaliditetom.

2.2 Učenici u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama koji su trenutno upisani u SOO programe i koji pohađaju SOO programe oni ne uče, ili ne uče koliko bi mogli učiti u modifikacijama nastave i učenja, poboljšanoj nastavi i sa više podrške. Na regionalnim radionicama o samoprocenjivaju vođenim od KOSVET 5 mnogi školski direktori SOO škola su rekli da imaju studente sa invaliditetom u njihovim školama međutim nikakva podrška ne njima ne obezbeđuje. Opšte mišljenje izraženo tokom ovih rasprava je ta da ne mogu obezbediti adekvatno obrazovanje za te studente zato što nemaju infrastrukturu i kadrove koji bi radili sa njima.

SEKCIJA 3. OBRAZLOŽENJE

3.1 Obrazloženje za ovu politiku je potreba da Kosovo postigne uključivanje učenika u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama u SOO da bi maksimizirali potencijal svojih građana az budući razvoj zemlje i da se potpuno saobrazi sa međunarodnim zahtevima za ljudska prava kao i prava osoba sa invaliditetom i obrazovna prava prema kojima je vlada privrežena.

3.2 Kosovo ima mali broj stanovnika stoga valda treba obezbediti da svaki građanin bude osposobljen da značajno doprinosi što je više moguće za budući razvoj zemlje u međunarodnu oblast. Razvoj uključivog sistema SOO je bitan za postizanje misije ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije za razvoj efektivnih usluga SOO visokog kvaliteta koji je odgovara svim potrebama zemlje i savremenog sveta.

SEKCIJA 4. POLITIČKA NAČELA

4.1 Svi pojedinci imaju potencijal za učenje stoga će biti obezbeđeni sa obrazovnim uslugama koje će ih osposobiti da efektivno uče i steknu znanje;

4.2 Svako dete i mlada osoba u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama ima pravo da pohađuje u primarno, niže sekundarno, više sekundarno i SOO programima da bi se osposobili u postizanju njihovog potencijala i da se pripreme za uspešan život odraslih;

4.3 Većina učenika u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama redovno će se uključiti u SOO programima u kojima modifikacije nastave i učenja i akomodacije za ocenjivanje učiniće da budu uspešni na istom nivou kao i drugari njihovih grupa.

Sadržaj tečaja i standarda neće biti promenjen međutim biće odstranjene što je više moguće barijera za uspešno završenje SOO od strane učenika u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama.

4.4 Učenicima kojima je potrebna značajna adaptacija za učenje negoona koja je obezbeđuje uspešno unutar redovne sredine primiće SOO u specijalnim školama ili tečajima. Njihovo pred-SOO obrazovanje biće usredsređeno na razvoju veština za život odraslih i da na tom načinu stvore osnovu za SOO program. Kvalifikacije biće izrađene na nivoima koji su adekvatni za odnosne učenike.

SEKCIJA 5. KLJUČNA PITANJA I SPECIFIČNI POLITIČKI CILJEVI ZA USPEŠNO UKLJUČIVANJE UČENIKA U NEPOVOLJNOM POLOŽAJU ILI SA DRUGIM POSEBNIM POTREBAMA U SOO PROGRAMIMA

Ova sekcija politike određuje ključna pitanja i specifične političke ciljeve za uspešno uključivanje učenika u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama u SOO programe. Međutim, čak iako svi ovi ciljevi budu postignuti sledeća grupa najverovatnije da će biti isključena sa SOO, bez obzira koliko uspešni bili SOO programi u udovoljavanju potreba učenika u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama

- Deca sa invaliditetom koja nikada nisu bili upisali školu;
- Deca u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama koji su napustili školu pre završetka njihovog osnovnog obrazovanja;

- Deca u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama koja su upisana u školama međutim nemaju nikakvu dobit od toga šta se trenutno obezbeđuje;
- Deca u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama koja su blizu neuspeha da završe njihovo osnovno obrazovanje ili koja ne mogu iskoristiti maksimalno svoje potencijale usled nefleksibilnog školskog sistema, neadekvatnog kurikuluma ili neefektivnih metoda nastave za učenje odnosne dece.

Bez pitanja povezana sa pred odnosnim SOO obrazovanjem sve predložene modifikacije i akomodacije imaće malo uticaja na većinu maldivih u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama pošto nikada neće postići više od SOO odredbe, bez obzira koliko dobro da se ispune njihove potrebe. Politički cilj 1 i 2 stoga oslovljava ova pitanja.

Politički cilj 1.

Sva deca u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama primiće primarno i niže sekundarno obrazovanje koja udovoljavaju njihove specifične potrebe i zahteve učenja za uspešan progres do akdamskih SOO programa. Specijalni nastavnici sa veštinama, znanjem i razumevanjem biće angažovani u uručivanju specijalnog obrazovanja svima kojima je potrebno.

Iskaz angažiranja 1. Mere biće preduzete za poboljšanje nastave i učenja u primarno i niže sekundarno obrazovanje za decu u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama i za njihov uspešan progres u višu sekundarno i stručno obrazovanje i osposobljavanje. Specijalne škole svojim đacima će obezbediti najbolje moguće pripreme za njihove buduće živote i da takođe deluju kao resursi opštem obrazovnom sistemu.

Mere za poboljšanje pred-SOO obrazovanje dece u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama, da bi bila bolje pripremljena za SOO, mogu obuhvatiti:

- Deca u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama za razvoj njihovih sposobnosti pismenosti i brojanja na najveće mogućem nivou, počevši što je ranije i razmunije moguće;
- Deca u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama da razumu šta njima može pomoći ili podržavati njihovu potrebu i da nauče da traže odnosnu podršku kada je god potrebno tražiti;
- Deca koja su veoma gluva ili deca koja mogu čuti samo malo da nauče jezik znakova što je ranije moguće, idealno je kada napunu dva meseca starosti, kada oči beba počinju da se usredsrede;
- Jezik znakova kao sredstvo za podučavanje dece koja su duboko gluva ili koja mogu čuti samo malo trebali bi naučiti glavni jezik instrukcije kao sekundarni jezik;

- Aku ukupni sistem komunikacija bude postavljen obuhvatiće potpuno i tečno tumačenje znakova kao i govor usana, čitanje usana, izraze lica i govor tela.
- Sve nastavnici za gluvu decu u specijalnim školama ili razredima moraju biti tečni u tumačenju znakova;
- Deca koja imaju malo sluha biće obezbeđena što je moguće više sa adekvatnim aparatima za poboljšanje sluha.
- Sva deca sa oštećenja sluha biće podučavan oko čitanju usna kao zamena jezika znakova ili sluha;
- Sva deca s oštećenjem sluha dobiće specijalne razvoje jezika pošto nisu u stanju da razviju koncepte lako kao što mogu druga deca koja nemaju oštećenja sluha;
- Sva dece sa oštećenjem sluha moćiće da koriste njihov glas i govor pošto to omogućuje komunikaciju sa svetom sluha
- Deca koja su slepa ili koja imaju malo vida biće ohrabrena da istražuje svet koristeći njihove ostale osećaje i da nauče kretanja i korišćenja oruđa i opreme slobodno i sigurno;
- Deca koja su slepa ili koja imaju malo korigirani vida, ili ako imaju uslov koji će prozurokovati slepilo naučiće da čitaju brailleovo pismo što je ranije moguće, idealno početkom pred-školske faze.
- Deca koja imaju malo koristi vida biće ohrabrena da koriste što je moguće više i moraju imati adekvatne naočale i pomagala slabog vida, kao što su povećala
- Deca koja imaju dovoljno vida naučiće da čitaju slova, koristeći slova bilo koje veličine i nivoa kontrasta njima adekvatna;
- Deca sa fizičkim invaliditetom moraju imati pristup adekvatnim pomagalama, uređajima i podršci da bi mogla učiti efektivno;
- Deca sa specifičnim poteškoćama u orijentisanju i sekvenciranju slova, reči i brojeva (često poznato kao diskleksija) biće podučavano o strategijama koje će pomagati u davanju radije usmenih odgovora nego pismenih uvek kada je to potrebno;
- Deca koja imaju poremećaj spectra autizma ili koja imaju bihevioralne poteškoće biće podučavano oko strategija koje će pomagati da kontrolisaju njihova ponašanja i akomodacije koje će omogućiti upotrebu odnosnih strategija, primera radi sprovesti vreme van učine, redovne predvidljive rutine ili izbegavanje bliskog kontakta sa drugima.

- Deca sa nevidljivim invaliditetom ili poteškoćama kao što su srčani problemi, epilepsija, hronične bolesti ili zdravstveni problemi ili dijabetes biće podučavana da razumu način uticaja njihovog stanja, šta im je potrebno i kako da reaguju u slučaju izvanrednog stanja.
- organizirajte povećanog transporta za decu koja bi inače pohađala školu međutim nisu u stanju da prohodaju ista odstojanja kao i njihovi vršnjaci i grupe ili da koriste javni prevoz usled njihovog invaliditeta

Iskaz angažiranja 2. Mere biće preduzete da smanje broj dece u nepovoljnom položaju ili drugim posebnim potrebama koji nikada nisu pohađali školu ili koji su napustili školu pre završetka primarnog ili neže sekundarnog obrazovanja

Mere koje će biti preduzete za udovoljavanje ovog angažiranja uključuju:

- Sprovedba pregleda za uspostavu:
 - i. koliko dece ispod 16 godina trenutno nije nikada pohađala školu, razlozi takve situacije i šta treba biti urađeno da bi oni pohađali školu.
 - ii. koliko dece ispod 16 godina trenutno je napustilo školovanje pre završetka osnovnog obrazovanja, razlozi napuštanja i šta treba biti preduzeto za povratak te dece u školama ili za završenje osnovnog obrazovanja na drugčijem načinu.

Odnosni podaci zatim biće upotrebljeni kao osnova za planiranje i sprovođenje odredba za udovoljavanje potreba dece u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama. Takvi pregledi biće sprovedeni u saradnju sa jednom ili više NVO, kadrovima involviranih u zdravstvenu negu i bilo koje druge relevantne kadrove koje poznaju porodice s takvim problemom ili koji su od poverenja;

- razvoj mobilnih jedinica škola koje će dospeti do dece čiji upis u školama trenutno nije izvodljiv;
- neprekidna nacionalna medijalna kampanja zenzibilizacije stanovništva o promeni staromodnih javnih šablona i stavova u pogledu invaliditeta i promovisanje prihvatljivosti dece sa invaliditetom u školama.

Mere koje će biti preduzete za udovoljavanje odnosnih angažovanja i povećanju broja dece u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama u završenju njihovog osnovnog obrazovanja uključuju sljedeće:

- direktori škola moraju preduzeti mere za uspostavu razloga izostanka u slučaju da dete ne pohađa nastavu 5 uzastopnih dana id a preduzme sve moguće napore da obezbedi da se to dete vrati u školu što je pre moguće zato što više dete izostaje sa nastave, najverovatnije da će biti teže da se vrati. Registar mora da se održi za sve mere koje su preduzete u slučaju kada deca ne pohađa nastavu više od pet radnih dana kao i za ishode preduzetih mera;
- zajednička permanentna inicijativa mora da se uspostavi za kadrova ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije, ministarstva zdravstva kao i za odeljenje socijalnih usluga u ministarstvu lokalne samouprave, roditelja, NVO i drugih za identifikovanje dece koja je napustila školu ili koja su pred napuštanja škole, da se oslove razlozi napuštanja škole id a se omogući da ta deca nastave školovanje ili da se varate što je pre moguće;
- postojeće odredbe o ranom staranju i obrazovanju dece biće i dalje ojačane od strane MOST i biće proširene od NVO i privatnog sektora tako da deca u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama budu bolje pripremljena za školu, šta više i za bolji uspeh u školi i na kraju da što manje napuste školu.

- sva predškolska deca sa invaliditetom ili identifikovanu specijalnu potrebu moraju primiti besplatni pristup u predškolskim ustanovama, i to što ranijem detinjstvu za negu i obrazovanje posebno za decu grupa u nepovoljnom položaju,
- izrada odredba za radnike koji podržavaju nastavu (RPN) za obezbeđivanje pomoćnih usluga za one koji nemaju uspeha u školi ili koji mogu postići više uz malu dodatnu podršku. Uloga RPN biće određena kao prioritet kao ključni instrument u postizanju uključivog obrazovanja.

Politički cilj 2.

Svi mladi u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama biće u stanju da pristupe SOO, uključujući kvalifikacije, istih standarda kao i njihovi vršnjaci ili grupe da bi bili spremni za radno mesto u njihovu oblast struke koju su izabrali. To će se podržavati preko promene stavova, metoda i resursa nastave modifikovanih na adekvatnom načinu, delotvorne upotrebe pomagala i uređaja uključujući upotrebu informativne i komunikacione tehnologije i preko odredba neophodnih adaptacija spram sredine. Ocenjivanja biće modifikovana da akomodaciju kandidata u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama ne kompromitujući standarde.

To pojedinci u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama koji nisu u stanju da pristupe redovno kurikulumu ili punoj kvalifikaciji u njihovu izabereni oblast struke, imaće pravo da dobiju delimične kvalifikacije preko modularnog SOO sistema da bi postigli kvalifikacije unutar granica njihovog invaliditeta.

Iskaz angažiranja 3. Mere biće preduzete za povećanje broja mladih u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama koji su upisali školovanje i koji su uspešno završili stručno obrazovanje i osposobljavanje, uključujući razvoj SOO nivoa 1 i 2 i razvoj punih modularnih SOO odredba na Kosovu.

Mere koje će biti preduzete za udovoljavanje odnosnih angažovanja su prema sledećem:

- unapredna obuka za SOO nastavnike VET u pogledu potreba modifikacija nastave i nastave za učenike u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama, prema potrebi, kao što je određeno u alatu 2 -9 odnosnog paket alata;
- menadžment SOO nastavnika za sprovedbu modifikacija nastave i nastave za učenike u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama, prema potrebi, što je određeno u alatu 2 -9 odnosnog paket alata;
- obuka u pogledu uspostave i održavanja malih biznisa biće razvijena za mlade i odrasle u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama koji nalaze teško zaposlenje na druge načine, ili kao je moguće da se samozaposle;
- SOO za osobe sa fizičkim i osečajnim nesposobnostima usredsređen na upotrebu savremene tehnologije da se omogući zaposlenje ili samozaposlenje;
- Sa izradom nivoa 1 i 2 i drugih specijalnih postupaka stručnih programa osposobljavanja za mlade i odrasle sa intelektualnim oštećenjima za rutinske poslove;
- Produženje uloge LSW u SOO.

Iskaz angažiranja 5. Mere biće preduzete da bi obezbedili korektne akomodacija za ocenjivanje kandidata u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama da uspešno demonstriraju njihove veštine, znanje i sposobnosti.

Mere koje će biti preduzete za udovoljavanje ovog angažovanja obuhvataju sledeće:

- Obuka SOO nastavnika i procenjivača pre njihove službe i tokom njihove službe za potreba akomodacije za ocenjivanje učenika u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama, prema potrebi, kao što je određeno u alatu 10-12 odnosno paket alata;
- Menadžment SOO nastavnika za sprovedbu neophodnih modifikacija za ocenjivanje učenika u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama, prema potrebi, što je određeno u alatu 2 -9 odnosno paket alata.

Iskaz angažiranja 6. Mere biće preduzete za nadgledanje postignuća kvalifikacija do strane učenika i studenata u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama da bi obezbedili da, bez obzira na modifikacije nastave i učenja i akomodacija za ocenjivanje, standardi koje će postići su isti kao i standardi njihovih vršnjaka ili grupe

Mere koje će biti preduzete za udovoljavanje ovog angažovanja obuhvataju sledeće:

- Obuku inspektora za nadgledanje postignuća kvalifikacija od učenika i studenata u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama da bi obezbedili da, bez obzira na modifikacije nastave i učenja i akomodacija za ocenjivanje, standardi koje će postići su isti kao i standardi njihovih vršnjaka ili grupe;
- Prikupljanje podataka o upisu, pohađanju i završenju kao i postizanju stopa učenika u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama da bi odredili njihovu stopu uspeha s pogledom na promovisanje poboljšanja stope uspeha iz godine u godinu.

Politički cilj 3

Kosovo će razviti koherentne uključive usluge SOO koje udovoljavaju potrebe učenika u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama, nacionalne zahteve u saobraznosti sa međunarodnim najboljim postupcima.

Iskaz angažiranja 10. Mehanizmi biće postavljeni za usaglašavanje relevantnog planiranja, izrade politika, razvoju i uručivanju usluga da bi obrazovni sistem Kosova mogao uručiti uključive SOO usluge koje udovoljavaju potrebe učenika u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama, nacionalne zahteve u saobraznosti sa međunarodnim najboljim postupcima.

Mere koje će biti preduzete za udovoljavanje ovih angažovanja obuhvataju sledeće:

- Stvaranje među-ministarske radne grupe visokog nivoa za obezbeđivanje usaglašavanja relevantnih planiranja, izrade politika, razvoju i uručivanju usluga da bi obrazovni sistem Kosova mogao uručiti uključive SOO usluge koje udovoljavaju potrebe učenika u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama, nacionalne zahteve u saobraznosti sa međunarodnim najboljim postupcima.
- Povećanje veština inspektora u donošenju zdravih odluka u pogledu stepena na kojem SOO provajderi omogućavaju da studenti u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama uče delotvorno i da steknu relevantne kvalifikacije sa adekvatnim stručnim profilima;
- Sva ministarstva vlade biće ohrabljene da pregledaju njihove politike i postupke da bi obezbedili njihov doprinos na uključivom SOO sistemu i da iz nepažnje doprinose na isključenje.
- Sve NVO i donatori biće ohrabljene da pregledaju njihove politike i postupke da bi obezbedili njihov doprinos na uključivom SOO sistemu i da iz nepažnje doprinose na isključenje. Takođe biće ohrabljene da daju predloge o načinu kako bi mogli dalje doprineti.
- Svi relevantni privatni provajderi SOO i poslodavne usluge biće ohrabljene da izbegavaju diskriminaciju i postupke isključivanja.

Politički cilj 4

Nastavnici SOO imaju veštine, znanje i razumevanje kao i resurse i pomoćne usluge da bi sproveli delotvorne modifikacije za nastavu i učenje mladih i odraslih različitih sposobnosti i sa različitim invaliditetom ili drugim posebnim potrebama da bi mogli efektino učiti. Nastavnici i procenjivači imaju veštine, resurse i pomoćne usluge da bi ostvarili delotvorne akomodacije za ocenjivanje ne kompromitujući standarde.

Iskaz angažiranja 4. Mere biće preduzete, pre službe i tokom službe za obuku delotvornog osposobljavanja nastavnika za nastavu sa decom u nepovoljnom položaju i drugim posebnim potrebama u SOO programe i da postignu relevantne veštine i kvalifikacije. Mere koje će biti preduzete za udovoljavanje ovog angažovanja su prema sledećem:

- Roling program tokom služenja nastavnika za obuku SOO, uručen preko postojećih struktura, biće izrađen i sproveden da bi nastavnicima obezbedili poboljšane veštine za nastavu punog obima učenika u njihovim razredima, uključujući učenike u nepovoljnom položaju i drugim posebnim potrebama;

Iskaz angažiranja 7. Mere biće preduzete za poboljšanje pristupu SOO provajderima širokog obima sa pomagala nastave dobrog kvaliteta i resursa učenja, adekvatno broju i specifičnim potrebama učenika u nepovoljnom položaju i drugim posebnim potrebama.

Mere koje će biti preduzete za udovoljavanje ovog angažovanja biće obuhvataju sledeće:

- Izradu obima osnovnih resursa nastave i učenja i seta saveta za učenike SOO sa posebnim invaliditetom ili posebnim poteškoćama, kao što su oštećenja sluha, oštećenja vida, intelektualna oštećenja, poteškoće govora ili emocionalne i biheioralne poteškoće, raspoložljive za sve škole i privatne provajdere;

- Obuka pre službe i tokom službe nastavnika SOO uključujući upotrebu ovih alata i obuke u razvoju nastave i resursa učenja da bi SOO nastavnici bili sposobni da stvore sopstvene dodatne resurse za udovoljavanje potreba učenika kojima predaju;
- Stvaranje opštinskih centara za resurse koji će obezbediti adekvatna pomagala resursa učenja za učenike sa različitim invaliditetom ili drugim posebnim potrebama za učenje u različite stručne profile;
- Promovisanje veza sa relevantnim NVO koji imaju pristup informacija o tome šta može biti najkorisnije za učenike sa posebnim invaliditetom i znanje o tome kako se mogu dobiti odnosne informacije;
- Razvoj uloge specijalnih škola u njihovim paralelnim ulogama centara resursa kao i nosioca i delitelja specijalne opreme i resursa učenja.

Iskaz angažiranja 8. Mere biće preduzete za razvoj specijalnih pomoćnih usluga koje će obezbediti informacije, veštine i preporuke SOO provajderima i SOO nastavnicima sa svom potrebnom podrškom, kao one specijalisti u polju invaliditeta i drugih specijalnih potreba, za nastavu i procenjivanje invaliditeta ili drugih specijalnih potreba na efektivnom načinu.

Mere koje će biti preduzete za udovoljavanje ovog angažovanja mogu obuhvatiti sledeće:

- Stvaranje savetodavnih usluga ili specijalnim ekipa resursa, koristeći stručne i iskusne SOO nastavnike, koji su podučavani za podršku potreba učenika u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama, koji će podržavati SOO nastavnike u modifikovanju njihove nastave i učenja i akomodacijama da se omogući postizanje stručnih kvalifikacija za sve učenike u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama;
- Izrada uloge specijalnih škola u njihovim paralelnim centarima resursa i nosiocima i diseminatorima specijalnih veština.

Politički cilj 5

Stručni provajderi će obezbediti potporna i ljudska uređenja koja će pokriti sve njihove učenike i oceniti njihova postignuća da bi mladi u nepovoljnom položaju ili drugim posebnim potrebama redovno pohađali, naporno radili u njihovim studijama i da postignu kvalifikacije koje će omogućiti njihov ulazak u tržište rada.

Iskaz angažiranja 9. Mere biće preduzete da bi obezbedile da SOO provajderi stvore potporna i ljudska uređenja koje će pokriti i podržavati sve njihove učenike.

Mere koje će biti preduzete za udovoljavanje ovog angažovanja mogu obuhvatiti sledeće:

- Razvoj pravila ponašanja za SOO provajdere kako bi se uverili da menadžeri i nastavnici su svesni standarda ponašanja koji se od njih očekuju u pogledu obrazovanja učenika u nepovoljnom položaju ili drugim specijalnim veštinama, uključujući njihovo ponašanje spram mera učenika koje će biti preduzete ako provajderi nisu u saobraznosti sa pravilima ponašanja;
- SOO provajderi biće ohrabljani u razvoju pastirskih odredba u njihovim školama ili programima i obezbedit će da učenici u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama prime adekvatnu pastoralnu podršku;
- SOO provajderi biće ohrabljani da njihove škole budu otvorene prema svima. Prema potrebi neophodan pristup za učenika sa invaliditetom, kao što su odredbe za one sa poteškoćama kretanja; visoke trake vidljivost za one koje imaju oštećenja vida; is like sa znakovima za one koji imaju intelektualna oštećenja;
- Svi novi učenici u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama moraju primiti substancijalne orijentacije u školama SOO premisa provajdera, očekivanja i podršku;
- Izrada 'sistema pravila da nikada čovek ne radi sam' da bi učenici u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama koji još uvek nisu našli svoje prijatelje u SOO premisama budu upareni, ako žele, sa 'prijateljem' istog razreda ili ko živi blizu ili skim putuje zajedno i da se obezbedi da budu uključeni u neformalnim aktivnostima.
- SOO škole i privatni provajderi su ohrabljani da razviju politike i postupke protiv zlostavljanja među vršnjacima da bi obezbedili da učenici u nepovoljnom položaju ili sa posebnim potrebama i sa posebnim potrebama obrazovanja ne budu zlostavljeni ili provocirani od drugih.

SMERNICE ZA SPROVOĐENJE

Nakon što politike u pogledu SOO i učenika u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama budu usaglašene i prihvaćene, nacionalni strateški ili akcijski plan mora biti skiciran od svih deoničara na višljem nivou koji određuje opšte prioritete za aktivnosti koje ispuniti iskazi angaživanja i postići političke ciljeve, individualna ministarstva, odeljenja i druge organizacije trebaju planirati sopstvene aktivnosti za udovoljavanje zahteva opšteg akcijskog plana.

Aktivnosti trebaju biti prema sledećem prioritetu:

- prioritete koji će biti sprovedeni sledeće školske godine
- prioritete koji će biti sprovedeni dve godina nakon toga
- prioritete koji će biti sprovedeni tokom sledećih pet godina
- prioritete koji će biti sprovedeni nakon svega toga

Nakon što prioritete budu određeni, trebaju se dodeliti odgovornosti, kako bi identifikovani pojedinac bio odgovoran za rukovođenje aktivnosti koja mu je poverena, sa vremenskim okvirom unutar aktivnosti sa startnim i završenim datumom. Odgovorni pojedinci trebaju biti službenici relevantnih ministarstva ili odeljenja shodno dodeljenim aktivnostima. Mnoge aktivnosti će trajati nekoliko godina da se završe stoga moraju imati privremene ciljne datume da bi demonstrirali neprekidna postignuća

Neke aktivnosti mogu biti sprovedene sa malo ili sa dodatnim troškovima, druge zahtevaju alokaciju budžeta koja treba biti uključena u godišnjem budžetu u godini pre početka aktivnosti. Koordinisanje i predviđanje aktivnosti treba biti alocirano službeniku višljeg nivoa ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije (da li je tačno ili bi trebalo biti neko sa NVO ili drugi?) Godišnji izveštaji trebaju se izraditi i podneti ministarstvu obrazovanja, nauke i tehnologije u pogledu progressa spram sprovedbe uključivog sistema SOO.

PAKET ALAT ZA MODIFIKACIJE PREDAVANJA I NASTAVE I MODIFIKACIJE ODLUKA OCENJIVANJA ZA UČENIKE U NEPOVOLJNOM POLOŽAJU ILI SA DRUGIM POSEBNIM POTREBAMA

Sadržaj

Sekcija 1

Oruđa za obezbeđivanje pristupa stručnom obrazovanju i osposobljavanju za učenike u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama posredstvom modifikacija predavanja i učenja.

- Lista provere za osnove uspeha u SOO za učenike u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama

Modifikacije predavanja i nastave za učenike sa:

- poteškoće u učenju
- intelektualnim oštećenjima
- fizički invaliditet
- oštećenjima sluha
- oštećenjima vida
- autizam
- emocionalne i bihevioralne poteškoće
- nevidljivi invaliditet ili poteškoće

Sekcija 2

Oruđa za usvajanje ocenjivanja za akomodaciju kandidata u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama.

- Razmatranje odluka za ocenjivanje
- Obrazloženje za donošenje odluka ocenjivanja
- Obrazac planiranja – donošenje odluka za kandidate u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama

Ova oruđa su dizajnirana za upotrebu:

- razvoju veština u primarno i niže sekundarno obrazovanje koje će omogućiti da učenici u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama uspe u SOO
- razvoj modifikacija predavanja i nastave i donošenja odluka u ocenjivanju u sistemu SOO na Kosovu;
- razvoju nivoa 1 i 2 SOO programa na Kosovu;
- planiranje i sprovođenje obuke pre služenja i tokom služenja nastavnika SOO u pogledu učenika u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama
- upotrebljeno od SOO provajdera u određivanju odredba za učenike u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama
- upotrebljeno od individualnih nastavnika u njihovom radu sa učenicima u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama
- upotrebljeno od drugih vladinih i ne-vladinih organizacija koje obezbeđuju usluge i opremu koje pomažu učenicima u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama u postizanju uspeha u SOO

SEKCIJA 1: OSIGURAVANJE PRISTUPA STRUČNOM OBRAZOVANJU I OSPOSOBLJAVANJU ZA UČENIKE U NEPOVOLJNOM POLOŽAJU ILI SA DRUGIM POSEBNIM POTREBAMA POSREDSTVOM MODIFIKACIJA PREDAVANJA I NASTAVE

Oruđe 1. Lista provere za podlogu uspeha u SOO za učenike u nepovoljnom položaju ili sa posebnim potrebama

Da bi učenici putpuno iskoristili višu srednju školu, uključujući stručno obrazovanje neophodno je da razviju sve veštine koje se podučavaju u pred-školski, primarno, i niže sekundarno obrazovanje što je moguće najviše za svakog pojedinca.

- Ova lista provere određuje osnovna prava za decu u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama za pred-SOO obrazovanje.

Posebno:

- sva deca u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama trebaju pohađati školu i moraju se ispuniti njihove osobne i obrazovne potrebe u pred-školsko, primarno i niže sekundarno obrazovanje, ili u specijalizovanim školama ili u redovnim sredinama zavisno od toga gde mogu najbolje učiti;
- sva deca u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama biće podržavana u pogledu pismenosti i brojanja na najvećem mogućem nivou, od ranih faza to jest razumljivih i mogućih;
- sva deca u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama treba biti ohrabrena u razumevanju vrsta podrške ili pomoći koje su im potrebne i da nauče da traže za pomoć kada im bude zatrebalo;
- Deca koja su veoma gluva ili deca koja mogu čuti samo malo da nauče jezik znakova što je ranije moguće, idealno je kada napunu dva meseca starosti, kada oči beba počinju da se usredsrede;

- Jezik znakova kao sredstvo za podučavanje dece koja su duboko gluva ili koja mogu čuti samo malo trebali bi naučiti glavni jezik instrukcije kao sekundarni jezik;
- Aku ukupni sistem komunikacija bude postavljen obuhvatiće potpuno i tečno tumačenje znakova kao i govor usana, čitanje usana, izraze lica i govor tela. Sve nastavnici za gluvu decu u specijalnim školama ili razredima moraju biti tačni u tumačenju znakova;
- Deca koja imaju malo sluha biće obezbeđena što je moguće više sa adekvatnim aparatima za poboljšanje sluha.
- Sva deca sa oštećenja sluha biće podučavana oko čitanju usna kao zamena jezika znakova ili sluha;
- Sva deca s oštećenjem sluha dobiće specijalne razvoje jezika pošto nisu u stanju da razviju koncepte lako kao što mogu druga deca koja nemaju oštećenja sluha;
- Sva dece sa oštećenjem sluha moći će da koriste njihov glas i govor pošto to omogućuje komunikaciju sa svetom sluha;
- Deca koja su slepa ili koja imaju malo vida biće ohrabrena da istražuje svet koristeći njihove ostale osećaje i da nauče kretanja i korišćenja oruđa i opreme slobodno i sigurno;
- Deca koja su slepa ili koja imaju malo vida, ili ako imaju uslov koji će prozurokovati slepilo naučiće da čitaju brailleovo pismo što je ranije moguće, idealno početkom pred-školske faze.
- Deca koja imaju malo koristi vida biće ohrabrena da koriste što je moguće više i moraju imati adekvatne naočale i pomagala slabog vida, kao što su povećala
- Deca koja imaju dovoljno vida naučiće da čitaju slova, koristeći slova bilo koje veličine i nivoa kontrasta njima adekvatna;

- Deca sa fizičkim invaliditetom moraju imati pristup adekvatnim pomagalama, uređajima i podršci da bi mogla učiti efektivno;
- Deca sa specifičnim poteškoćama u orijentisanju i sekvenciranju slova, reči i brojeva (često poznato kao diskleksia) biće podučavano o strategijama koje će pomagati u davanju radije usmenih odgovora nego pismenih uvek kada je to potrebno;
- Deca koja imaju poremećaj spectra autizma ili koja imaju bihevioralne poteškoće biće podučavano oko strategija koje će pomagati da kontrolisaju njihova ponašanja i akomodacije koje će omogućiti upotrebu odnosnih strategija, primera radi sprovesti vreme van učine, redovne predvidljive rutine ili izbegavanje bliskog kontakta sa drugima.
- Deca sa nevidljivim invaliditetom ili poteškoćama kao što su srčani problemi, epilepsija, hronične bolesti ili zdravstveni problemi ili dijabetes biće podučavana da razumu način uticaja njihovog stanja, šta im je potrebno i kako da reaguju u slučaju izvanrednog stanja.

Oruđa 2. Modifikacije za nastavu učenika sa poteškoćama u učenju u VET premisama.

Studenti koji imaju poteškoća u učenju svesni da imaju takav problemu učenju i veoma često su osramoćeni oko njihovih poteškoća it rude se da ih pokriju. To važi posebno za mlade i odrasle koji su bili svesni toga od samog početka da su neuspešni u učenju ali su takođe svesni da neke od njihovih akademskih veština su u tom nivou koji normalno je asociran sa nivoima mlade dece. Nastavnici moraju obezbediti da se ne ponašaju na načinu koji umalovažava i ponizuje učenike ili da ih izlažu kao predmet izsmijavanja od strane njihovh vršnjaka. Spori učenici nisu niti lenčine niti glupi. Jednostavno je teško za njih da uče nego njihovi drugari i da neće napredovati isto kao i drugi.

Ako učenik ima poteškoća u čitanju ili pisanju, razmotrite:

- Obezbediti ta učenik pohađa tečaj koji je veoma praktičan i zahteva manje čitanje i pisanje;
- Neka neki drugi učenik pročita instrukcije glasno;
- Neka studenti daju usmene odgovore radije neko pismene;
- Radni papiri neka budu jednostavni ili papiri zadataka da bi studenti shvatili;
- Neka odnosan tečaj traje duže za studenta neko inače

Ljudi sa diskleksijom imaju prosečnu ili nadprosečnu inteligenciju međutim imaju specifične poteškoće u percepciji, sekvenciranju, orijentisanju i praćenju. To im zadaje ozbiljne poteškoće pošto su bitne za čitanje, spelovanje i matematičari pošto red slova, reči i brojeva ima značajnu važnost – 573 nije isto kao i 753 ili 357 i 'more' nije isto kao i 'gore' (na originalom tekstu bile su upotrebljene druge reči, radi prevoda uzeo sam ovaj primer. pp).

On ili ona možda ima poteškoće u praćenju instrukcija- posebno više negu jednu istovremeno; zabune između leve i desne; zabune sa sličnim slovima sa različitim orijentacijama kao što su m/v, n/u, p/q, b/d. Ove poteškoće vode do sporog progressa u čitanju pošto će se učenik ustručavati, posebno tokom glasnog čitanja i da ne bi izgubili mesto možda pročitaju dvaputa istu stvar ili mogu promašiti jedan red. Sporost i poteškoća u čitanju znači da je učenik često imao probleme u razumevanju ili pamćenju toga šta je pročitao. Pismeni rad najverovatnije će biti slab i sigurno će biti izrađen sa umrljanim i nezavršenim crtežima i dijagramima. Neki učenici sa diskleksijom nalaze da njihovo čitanje se poboljšava ako koriste transparentne obojene plastične nadslojeve da bi pokrili stranicu.

Ako imate studenta sa ovim poteškoćama, razmotrite:

- Dozvolite studentu da diktira ili snima odgovor radije nego da napiše odgovor;
- Snimanje instrukcija da bi učenici mogli slušati nekoliko puta
- Dozvoliti učenicima da snime predavamnja i diskusije radije nego ta uzmu beleške
- Davati više vremena za zadatke;
- Obezbediti da učenik može upotrebiti proveru pravopisa i lakoću pristupa centra koji se može nalaziti ispod kontrolnog panela u kompjuteru
- Ohrabriti učenike da izgrade svoje sopstvene mini rečnike ključnih reči i najučestalih korišćenih reči az tečaj koji pohađaju, da bi se uputili korektnom pravopisu i izgovoru.

Nemojte naterati da učenik čita glasno i nemojte oduzeti bodove sa pogrešno izgovoravanje ili slabo predstavljanje rada pošto je to veoma obehtrabrajuće za učenike koji su se teško trudili međutim ne mogu postići standarde koji žele. Označite zadržaj a ne predstavljanje. Učenici koji imaju poteškoća u učenju usled fizičkih ili mentalnih obolenja možda im je potrebno više vremena za odnosni tečaj nego drugi studenti usled nedostatak i oskudice otpornosti. Trebali bi biti obehtrabljeni od tečaja koji zahtevaju značajne fizičke napore ili zahtevaju učenje u lokacijama koje mogu biti štetne po njihovom zdravlju.

Bilo bi veoma korisno za te učebnike da se razvoje SOO na nivoe 1 i 2. Ili mogu napredovati u nivoima 3 i 4 ili tražiti zaposlenje nakon završetka manje naprednih SOO kvalifikacija.

Korisno je izraditi listu provere za modifikacije predavanja i nastave, da bi se raspravljalo sa učenicima, navoditi modifikacije predavanja i nastave za svakog individualnog učenika koji ima poteškoće u učenju.

Dobiti povratne informacije sa učenika i studenata pri svakoj prilici kao indikator njihovog nivoa razumevanja.

Oruđe 3. Razvoj pristupa SOO za učenike sa sniženim intelektualnim sposobnostima

Intelektualni invaliditet znači da pojedinac ima ograničeni kapacitet učenja i možda neće moći samostalno da funkcionišu u odraslom životu. Trenutno na Kosovu SOO je verovatno ograničen na učenike sa blagim intelektualnim invaliditetom pošto mogu naučiti praktične veštine i rutinske nestručne poslove. Učenicima je potreban praktičan program koji će ih podučavati sa veštinama koje su im potrebne da bi bili zaposleni. Veoma je važno da nivoi 1 i 2 SOO budu izrađeni da bi omogućili nastavu tih učenika za veštine zaposlenja i da imaju priliku da se zaposle. Staranje životinja, biljka i zemljišta su često oblasti koje mogu dobiti prioritet u razvoju programa nivoa 1

Na nivou 1 fokus treba biti postavljen na mogućnost zaposlenja unutar praktičnog stručnog sadržaja za pripremu učenika u sprovođenju rutinskih i predvidljivih zadataka.

- Šta se očekuje u industriji
- Rutinski zadatci
- Praćenje pravila i instrukcija
- Merenje vremena i pouzdanost
- Identifikovanje problema i znati kao se suočiti sa tim problemom
- Bezbedan rad
- Rad sa suradnicima i javnošću (ako je potrebno)

Za mnoge učenike sa sniženim intelektualnim sposobnostima to će biti najveći nivo SOO kvalifikacija koji će moći postići.

Na nivou 2, sposobnost involvira primenu znanja na značajnom obimu raznih radnih aktivnosti, izvođenih u različitim sadržajima. Saradnja sa drugima, možda preko članstva radne grupe ili ekipe, veoma često je zahtev. Nekoliko učenika sa blagim intelektualnim invaliditetom mogu postići ovaj nivo.

Za učenike sa intelektualnim invaliditetom za koje nivo 1 može biti veoma izazovan, odredbe mogu biti izrađene u nivou ulaza u kojem fokus će biti usredsređen na veštinama svakodnevnice šta može biti priprema za program nivoa 1.

Oruđe.4. Modifikacije za nastavu sa učenicima sa sniženim intelektualnim sposobnostima

Većina ljudi sa fizičkim invaliditetom nisu korisnici invalidskih kolica tako da mnogima neće biti potrebne bilo koje modifikacije predavanja i nastave i par modifikacija sredine.

Iako neki ljudi sa fizičkim invaliditetom mogu izgledati kao da imaju i intelektualni invaliditet, većina njih je unutar normalnog obima intelektualnih sposobnosti, dok su neki, kao i unutar opšteg stanovništva, izvrsni intelektualci. Osobe sa cerebralnom paralizom suočavaju se sa poteškoćama usled njihove nesposobnosti kontrolisanja njihovih mišića i pokreta tako da poteškoće koje se tim prouzrokuju sa govorom i gutanjem može izgledati kao manje inteligentni nego što jesu. Oko 60% osoba sa cerebralnom paralizom imaju normlani ili iznad normlani prosek inteligencije. Njihova mogućnost da izraze njihovu inteligenciju može biti ograničena preko poteškoća komunikacije. Takođe mogu imati poteškoće sa pisanjem i manipulacijom materijala i opreme zbog njihovih ukočenih mišića ili nekontrolisanih pokreta.

Kada se zapita student za odgovor na pitanje, dozvolite da ima dosta vremena za odgovor ako student ima problema sa govorom.

Ako studenti imaju poteškoća sa ržanjem olovke ili poteškoće sa brzinom pisanja, razmotrite:

- dodatno vreme ako poteškoća nije prevelika
- dozvolite studentu da diktira ili da snima odgovor na zadatku radnije nego da piše;
- uverite se da student može koristiti kompjuter, moжда uz pomoć centra lakok pristupa koji je lociran na kontrolnom panelu.

Neke fizički invaliditeti znače da će studentu biti potreban poseban nameštaj ili oprema da bi se osećao udobno u sredini nastave ili da sprovede njihov rad efektivno. To se može obezbediti od drugih agencija međutim pošto će SOO sredina biti drugačija od tipične učione, neke opreme koje su učenici prethodno koristili možda trebaju biti ponovo procenjene. Lake publikacije, koje su jednostavne da se otvore, mogu biti laka da se koriste od nekih osoba.

Oruđe 5. Modifikacije za nastavu sa učenicima koji su gluvi ili koji imaju oštećenje sluha

Većina ljudi sa oštećenjem sluha nisu totalno gluvi. Oni kojki su gluvi trebaju biti tačni u jeziku znakova pre nego što desežu SOO i njima treba biti obezbeđen tumač jezika znakova kada budu upisani u redovne programe.

Ako student koristi tumača:

- govori direktno sa studentom radije nego sa tumačem.
- Jezik govore može biti na početku zbunjujući, međutim vi i vaši studenti ubrzo ćete se naviknuti na pristustvo tumača.
- Dajte studentu i tumaču koncept predavanja ili predmeta ili pisane materijale, unapred, tako oboje bili poznati sa novim tehničkim rečima.
- Obezbedite skripte ili video i lazer medije prema mogućnostima kako tumaču tako i studentu sa oštećenjem sluha (sa ili bez titlovanje).

- Tumač ne sme odgovoriti na povezana pitanja studenta sa oštećenim sluhom. Student treba usmeriti instruktora sva pitanja povezana sa predmetom.
- Tumač treba stajati blizu sekcije tabele koja se koristi od instruktora, stoga dozvoljavajući da student istovremeno vidi znakove i pisanje na tabeli.

Sve ove strategije nanete malo niže važe za većinu učenika međutim stepen oštećenja i zaleđe obuke studenta će uticati na korisnost raznih strategija).

- Tokom komunikacije, uvek okrenite se prema studentu sa oštećenim sluhom
 - Izrazi lica, pokreti i govor tela će pomoći da prenosite vašu poruku:
 - Dobite pažnju studenta sa oštećenjem sluha pre govora
 - Ako se ne okrenete studentu sa oštećenim sluhom, pažljivo dodirnite studenta na rame ili ruku samo da mu kažete da želite da govorite s njim ili s njom.
 - Nemojte se alarmirati ako student ne razume i vi ne možete da njega/nju da razumete. Opšte gledano, bićete priviknuti na to s vremenom.
 - Ponovite isti rečnik na različite sadržaje.
 - Napravite redosled tema da bi novi materijal bude povezan sa prethodnim učenjem.
 - Upotreba vizualnih pomagala je najkorisnije sredstvo pošto za te studente vizija je najglavni izvor dobijanja informacija.
 - Koristite pisane objave (zadatke, datume, datume ispita, primene u rasporedu razreda, posebne događaje, itd.).
 - Obezbedite koncept unapred predmeta/aktivnosti za odnosne studente, takođe citirajte vaša očekivanja.
 - Napišite domaći zadatak, instrukcije u razredu, i proceduralne promene na tabeli .
 - Koristite kadrove filmova, video i laser disk.
 - Neka tabela bude čitljiva.
 - Ne govorite dok pišete na tabeli.
- Eliminirate buku zaleđa. Buka koja se dozvoli i koja je normalno ignorisana od drugih pojedinaca, je pojačana od pomagala za slušanje tako da smeta u komunikaciju sa osobom koja ima oštećenja sluha ili koja teško čuje.
 - Uspostavite, sa studentom, postupak u slučaju hitnog stanja. Primera radi, usaglasite se oko vežbe požara (ili vatre) tako da će nastavnik napisati na tabeli 'vežba požara VATRA—izađite u sporedna vrata.' (Takođe, ako imate studente koji govori jezik znakova, naučite znakove hitnih slučajeva, vatra, izađi, itd.)
 - Primite povratne informacije sa studenta sa oštećenjem sluha pri svakoj prilici kao indikator nivoa razumevanja studenta.
 - Ako student čita usne:
 - Neka student sedne blizu predavača.
 - Pogledajte direktno u studenta.
 - Govorite sporo, prirodno i jasno.
 - Ako usporite govor to samo može pomoći.
 - Nemojte preterati pokrete vaših usana ili nemojte vikati.
 - Ako imate brkove, držite ih obrubljene.
 - Kada pisanja materijala za studente sa oštećenim sluhom:
 - Rečenice neka budu kratke.
 - Smanjite teške izraze .
 - Izrazi neka sadrže samo uzorak i posledicu na veoma jednostavnom obliku.
 - Ako ne postoji neki drugi način izbegavanja teških reči, uključite sažeto objašnjenje u okruglim zagradama, međutim neke objašnjenja u zagradama budu na minimalnom nivou.
 - U slučaju podučavanja osnovnog i tehničkog izraza:
 - Značaj i primena neka budu asolutno jasne.
 - Koristite sadržaj kao pomagalo memorije.
 - Za novi izraz, ponovite reč mnogo puta u raznim sadržajima.

Oruđe.6. Modifikacije za nastavu slepih učenika ili za učenika sa vidnim oštećenjima

Većina ljudi koja ima vidna oštećenja nisu slepa tako da nastavnici će najverovatnije imati učenike u njihovom razredu koji imaju koristan vid međutim kojima će biti potrebne neke modifikacije za materijal tečaja i za načine prema kojim su predstavljeni da bi bili uspešni učenici

Mnogo tehničke opreme postoji za učenike sa oštećenjima vida, većina od kojih neće biti raspoložljivo na Kosovu trenutno međutim ubuduće takođe će biti raspoložljive. Dok je ova oprema veoma korisna, većina učenika sa vidnim oštećenjima može uspešno učiti sa manje tehničkim pomagalama i uređajima.

Brailleovo pismo je koristi od malog broja slepih ljudi. Učenici koji su slepi ili koji nemaju dovoljno vida za čitanje štampanog materijala uče brailleovo pismo tako da svi materijali izrađeni za te studente ili od ovih studenata su u obliku brailleovog pisma. To je sistem izvučenih tačkica koje se čitaju dodirom. Podesno je za okolnost gde informacije neće zastareti brzo ili gde informacije treba da se pregledaju i momorišu. Razvija se ili pomoću ručnog okvira ili koristeći opremu za graviranje

Tekst može biti konvertiran u brailleovo pismo tako da materijal tečaja može biti izrađen ako je potrebno na brailleovom pismu. Korisno je za nastavnike da znaju ako žele pripremiti materijal i konvertirati tekst u brailleovo pismo sledeće:

- konvertirati tekst u brailleovo pismo sledeće:
- odstraniti kolone i postaviti tekst u paragrafu
- obezbediti da je tekst opravdan
- da se opišu dijagrami

Koristiti dugme tab da bi uvlačili sub-heading od jednog nivoa i glavne headings od dva nivoa
: avoid izbegavajte bullet point pošto ne postoje u brailleovom pismu.

: Standardni kompjuter može biti prilagođen dodavanju : čitača ekrana, koji omogućuje da kompjuter 'govori'. Čitač : ekrana će izgovoriti tekst koji se nalazi na ekranu dok : korisnik navigira kroz menu, kutije dijaloga, dodaje polja : itd.

Kompjuter je kontrolisan od standardnog tastature koristeći ključne kombinacije zvane prečaci tastature, umesto miša. Neki ljudi takođe koriste brailleov displej/ ekran, koji obezbeđuje informacije na ekranu o displeju dodira, koji se nalazi ispod tastature.

Mnogi ljudi žele imati informacije na audio formatu, tako da nastavnici trebaju proveriti da li slučajno žele informacije na CD. Ljudi sa poteškoćama učenja takođe teže prema audio kopiji koja je korisna da razume informacije. Učenicima može biti data soft kopija materijala koji zatim mogu prilagoditi za upotrebu ili preko pojačala ili zvučnicima na kompjuteru. Za većinu učenika sa vidnim oštećenjima veličina štampe (poznata kao veličina tačkica) je veoma važna. Veličina tačke 14 u Arial bold ili Verdana bold se preporučuje. Koristite minimalno 14 tačku za tekst i veća slova za naslov. Pitajte učenike koja veličina najviše udovoljava njihove potrebe – mnoge osobe sa vidnim oštećenjima predlaže veća slova između 16 i 22. To je skoro neizvodljivo za verzije dužeg teksta dokumenta sa slovima većih od 18, tako da možda ćete morati razmatrati izradu audio verzije umesto toga. za veoma velike dokumente, bilo bi prihvatljivo da se izradi sažetak informacije sa većim slovima. Na suprotnom, verzija većih slova kompletnog dokumenta može izaći sa stotinama stranica. Teže je da se čitaju veća slova i zahteva više napora. Učenici koji koriste više ispise trebaće više vremena da pročitaju materijal nego ostali drugari razreda.

Što je bolji kontrast između zaleđa i teksta, čitljivi će biti tekst. Crni tekst na žutom ili belom pozadini obezbeđuje najbolji kontrast. Upotreba velikih slova, podcrtna ili kurzivna slova su teža za čitanje. Podcrtavanje teksta ili kurzivni tekst treba se uvek izbeći stoga morate koristiti alternativne načine da bi postavili naglasak na tekstu.

Čitaoci sa vidnim problemom mogu lako pogrešno da pročitaju 3, 5, 8 i 0. Tako da je bolje pisati brojeve slovima, primera radi 'tri, pet, osam ili nula.'
Osobe sa vidnim oštećenjima skoni su pisanom materijalu sa slovima većim nego ona prosečna, tako da dozvolite dodatnog prostora u obrazcu.

To će biti lakše i za osobe koje imaju probleme s rukama, kao što je upala zglobova ili artritis. Bilo bi korisno da se koriste debele linije ili kutije, u slučaju da je potrebno nešto potpisati.

Pomoćno je koristiti ponavljajuće pojedinosti, kao što su naslovi i broj stranica, i da budu uvek na istom mestu. Lista sadržaja i pravila da bi odvojili različite sekcije takođe su korisne. Ostavite prostora između paragrafa i redova podeljujući tekst za pauzu očiju i za lakše čitanje. Koristite horizontalne linije da bi dodali pomoć čitljivosti tablea, ali uveri te se da postoji jasan prostor između linija i teksta.

Blistav papir ili debeli papir otežava čitanje teksta. Izazivajuće je koristiti pomagala mašine za fotokopije za povećanje slova i teksta od originalnog teksta zato što može iskriviti sav tekst, otežavajući čitanje. Najbolje je izštampati original kada vam zatreba.

Oruđe 7. Modifikacije nastave za učenike sa poremećajem autističnog spektra

Osobe koje imaju Aspergerov sindrom imaju prosečnu ili iznad prosečnu inteligenciju. Ponekad imaju neobično dobru memoriju za činjenice u pogledu njihovih omiljenih interesa, šta može završiti na obsesiju. Ako se može naći stručni profil koji je prilagođen njihovom interesu, mogu biti osobito dobri radnici. Međutim, socijalni i komunikativni problemi koji su prirodni na Aspergerovom sindromu stvaraju izazove za provajdere SOO. Zajedničke socijalni i komunikativni problemi koji utiču na ljude sa Aspergerovim sindromom obuhvataju:

- Poteškoće u održavanju dvo-smerne konverzacije
- Nesposobnost razumevanja verbalnih instrukcija
- Poteškoće dobrog rada sa drugima.
- Potreba za strukturiranu rutinu. Pojedinac može biti veoma iznemiren usled promena rutine
- Problemi u razumevanju emocija drugih, i kao rezultat toga, neadekvatno reagiranje
- Senzorna izrada pitanja može učiniti da osoba odgovori na neobičnom načinu prema nekim znakovima, zvukovima, mirisima ili ukusima
- Ponavljajući i obsesivno ponašanje (ponavljajuće pokretanje tela), kao što su ljuljanje napred nazad, čupanje kože ili klepnuti rukama

Neki od ovih simptoma može stvoriti pogrešno razumevanje i može otežavati da pogođena osoba funkcionise lako u školi ili radnom mestu. Međutim, moguće je za učenike sa Aspergerovim sindromom da uspeju u programima SOO i zaposlenju.

Učenicima sa Aspergerovim sindromom potrebno je:

- Jasne, konzistentne instrukcije oko prihvatljivih i neprihvatljivih ponašanja;
- Odmor sa učione ili radnog mesta za 'staloženje' ako su previše stimulisani ili ako postanu previše osvojeni od aktivnosti drugih osoba;
- Strukturisana rutina koja je njima dobro poznata sa promenama dovoljno unapred signalizirana;
- Raditi sam radije neku u paru ili grupi;
- Pismeni radije nego verbalne instrukcije;
- Jasne instrukcije da prestanu da govore u slučaju ako neprekidno govore o njihovoj omiljenoj temi;
- Razumevanje nastavnika i školskih drugara koji moraju znati zašto se taj učenik ponaša na takvom posebnom načinu i kako mogu pomagati da bi izbegli poteškoće.

Oruđe 8. Modifikacije nastave za učenike sa emocionalnim i bihevioralnim poteškoćama

U prošlosti učenici sa emocionalnim i bihevioralnim poteškoćama veoma često su bili izbačeni sa škole pre više sekundarne faze, međutim u buduće moći će da učestvuju u SOO. Dokaz značajnih emocionalnih ili bihevioralnih poteškoća može se nagovestiti prema:

- povlačenju ili impulsivnog ponašanja;
- označena i ustrajna nesposobnost koncentrisanja;
- znakovi značajne frustracije ili stresa u pogledu poteškoća učenja;
- poteškoće u uspostavu i održavanju odnosa sa drugarima razreda ili nastavnicima i bilo koji drugi dokaz kašnjenja u razvoju života i socijalnih veština.

Dobrobiti učenika sa emocionalnim i bihevioralnim poteškoćama biće:

- Jasne, konzistentne instrukcije oko prihvatljivog i neprihvatljivog ponašanja;
- Odmor sa učione ili radnog mesta za 'staloženje' ako su previše stimulisani ili ako postanu previše osvojeni od aktivnosti drugih osoba;
- Zadatci podeljeni u male korake;
- Strukturisana rutina koja je njima dobro poznata;
- Raditi sam radije neku u paru ili grupi;
- Pismeni radije nego verbalne instrukcije;
- Razumevanje nastavnika i školskih drugara koji moraju znati zašto se taj učenik ponaša na takvom posebnom načinu i kako mogu pomagati da bi izbegli poteškoće.
- Savetovanje ili podrška psihologa

Oruđe.9 Modifikacije nastave za učenike sa nevidljivim poteškoćama

Kada učenici imaju manje vidnih uslova ili bolest korisno je za nastavnike da budu svesni o učinku ili položaja/ uslova ili lekova na pojedinog učenika i razumeti koji su koraci koje moraju preduzeti da bi učenik bio uspešan.

U tome spada:

- Uređenja da učenik sprovodi u neka gledišta sopstveni rad kada nisu u stanju da pohađaju nastavu;
- Uređenja za učenika da nadoknade elemente programa koje su propustili tokom izostajanja;
- Mogućnost da učenik uživa više vremena nego inače za završenje programa;
- Uređenja da učenik izađe sa razreda ili radnom prostora dovoljno često za lekove ili is osobnih razloga;
- Bojiti označavanja za učenike koji su daltonisti;
- Jasan akcijski plan za hitne slučajeve, kao što je gubitak svesti, epilepsija ili reakcije spram lekova;
- Smernice i savetovanje da bi učenik bio potpuno svestan o svojim poteškoćama kada budu izabrali program SOO i potencijalno zanimanje poštup neki mladići mogu biti bezvoljni prihvaćanja svojih ograničenja i mogu biti previše optimistički oko toga šta mogu učiniti i postići.
- Poverljivost oko zdravstvenih uslova sa modifikacijama i uređenjima štoj ediskretnije moguće da bi izbegli neugodne situacije.

SEKCIJA 2: ORUĐA ZA PRILAGOĐAVANJE OCENJIVANJA ZA AKOMODACIJU KANDIDATA U NEPOVOLJNOM POLOŽJAU ILI SA DRUGIM POSEBNIM POTREBAMA

Učenicima u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama potrebe su promene u pogledu nastave njima obezbeđene. Takođe potrebe moraju biti izvršene na načinu njihovog ocenjivanja da bi mogli potpuno demonstrirati njihovo znanje, veštine i šire sposobnosti.

Izraz akomodacija je veoma često upotrebljen i odnosi se na promenu načina kako je ocenjivanje predstavljeno ili na odazivu procenjivača. Ove promene ne menjaju sadržaj toga šta se meri.

Na nacionalnom ili regionalnom nivou korisno je imati listu zvanično odobrenih akomodacija koje mogu biti upotrebljene u specifičnim okolnostima.

Oruđe 10 Razmatranje akomodacija

Ako je učenik već imao modifikacije nastave i učenja, najverovatnije da će biti potrebne akomodacije na načinu kao su odnosni učenici ocenjeni. Tokom razmatranja akomodacija sledeća ključna pitanja moraju se razmotriti:

- i. Nemojte pretpostaviti da su svakom učeniku u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama, potrebne akomodacije ocenjivanja.
- ii. Akomodacije upotrebljene u ocenjivanja trebaju biti što je moguće slične sa akomodacijama upotrebljenim u instrukcijama.
- iii. Saznajte svrhu ocenjivanja. Izaberite samo one akomodacije koje se ne mešaju sa namerom ocenjivanja. Primera radi, ako ocenjivanje meri kalkulaciju, tada kalkulator bi obezbedio nepravičnu prednost. Međutim, ako ocenjivanje meri sposobnosti rešavanja problema u matematici, kalkulator može biti pogodan. Slično time, ako se učeniku pročitava ocenjivanje ne znači da je nepravično osim ako ocenjivanje meri sposobnosti čitanja.

iv. Osnivajte akomodaciju na tome šta je zapravo učeniku potrebno da akomodaciju bude osnovana, to jest na potrebama individualnog učenika a ne na osnovu potreba kategorije učenika sa invaliditetom u celini. Dok učenicima sa istim invaliditetom možda im je potrebna ista ili slična akomodacija, to nije zdrava osnova za donošenje odluka.

v. Ako je relevantno, razmatrajte kulturno i etničko zaleđe učenika. Tkada budete predložili akomodaciju, uverite se da učenik i porodica učenika da se osećaju ugodno s tim. Kada budete radili sa učenikom ko ima ograničene sposobnosti Srpskog jezika, razmotrite da li ocenjivanje treba biti objašnjeno učeniku na maternjem jeziku ili drugom načinu komunicovanja osim ako to nije izvodljivo.

vi. Uverite se da učeniku nije nikada predstavljena nepoznata akomodacija tokom ocenjuvanja. Po mogućnosti, učenik bi trebao upotrebiti akomodaciju kao deo redovne instrukcije. Najamnije, učenik bi trebao imati dovoljno da nauči i uvežba upotrebu akomodacije pre ocenjivanja. Obezbedite mogućnosti vežbe za odnosne učenika.

vii. Planirajte ranije akomodaciju. Započnite sa razmatranjem akomodacije ocenjivanja dovoljno pre nego što će učenik upotrebiti akomodaciju, da bi učenik imao dovoljne mogućnosti da se privikne id a se oseća udobno. Obuhvatite učenike u donošenju odluka. Bilo kada da je moguće, obuhvatite učenika u određivanju adekvatne akomodacije. Saznajte da li učenik opažuje akomodaciju i da li je voljan upotrebiti je.

viii. Zahtevajte samo te akomodacije koje su zapravo i potrebne. Previše akomodacija može preopteretiti učenike i može se dokazati škodljive. Kada budete predložili više od jedne akomodaciju, uverite se da su akomodacije kompatibilne (npr., nemojte mešati jednu s drugom jer možete prouzrokovati preopterećenje učeniku).

ix. Odredite da li izabrane akomodacije zahtevaju dodatnu akomodaciju. Neke akomodacije- kao što su čitanje naglas – može odvlačiti pažnju drugog učenika, is toga može zahtevati određivanje akomodacije.

x. Zapamtite da akomodacije u ocenjivanju neće neophodno eliminisati frustraciju učenika. Akomodacija dozvoljava da učenik demonstrira to šta na i šta može. Obezbeđene su udovoljavaju potreba invaliditeta učenika, a ne da se nekom obezbedi nepravilna prednost. Stoga, akomodacije same po sebi neće garantovati dobar rezultat učeniku ili da smanji strah od ispita ili druge emocionalne reakcije povezane sa situacijom ocenjivanja. Akomodacije si namenjene za uravnoteže igralište.

Oruđe 11. Obrazloženje za akomodaciju ocenjivanja

- Svaka akomodacija ocenjivanja je obezbeđena iz posebno razloga povezano sa nepovoljnim položajem ili drugim posebnim potrebama kandidata.

1 Vremenost: primene u dužini ocenjivanja.

Razlozi

Obezbeđuje dodatno vreme za čitanje pisanog teksta, ili izštampano ili u Brailleovom pismu ili da se tekst pročita na glas. Brailleovo pismo i povećana slova zahtevaju više vremena da čitalac skenira sav tekst.

Obezbedite dodatnog vreme za pisanje odgovora za učenike koji imaju probleme pisanju usled fizičkih ili koordinacionih poteškoća ili vidna oštećenja.

Obezbedite dodatno vreme za upotrebu izvesne opreme kao što je Brailleov ručni tiskar, koji je spori nego pisanje ili kucanje

2 Planiranje: promene dana održavanja ocenjivanja.

Razlozi

Koordinisati ocenjivanja pod dejstvom lekova. Omogućite kandidatima koji se brzo umore usled fizičkog invaliditeta da bi dali najbolje od sebi.

3 Uređenja: promene mesta održavanja ocenjivanja.

Razlozi

Omogućite učenicima koji ne mogu pristupiti zgradi ili premisama u kojima će se održati ocenjivanje. Omogućite drugim školskim drugarima koji mogu biti ometani od akomodacije, kao što je čitalac, Brailleova mašina, softver govora ili tumač znakova za gluve, da bi se usredsredili na njihovom radu.

4 Prezentacija: promene načina ocenjivanja.

Razlozi

Radi podrške učenika sa vidnim oštećenjima da bi mogli imati materijal ocenjivanja predstavljen na Brailleovom pismu ili povećanim slovima
Radi podrške učenika koji imaju poteškoća u čitanju ili razumevanju direkcija da bi odnosne direkcije bile pročitane na glas ili tumačene na jeziku znakova.

5 Odgovor: promene načina davanja odgovora u ocenjivanju.

Razlozi

Udovoljiti potrebe povezane sa fizičkim i senzornim invaliditetom koji ograničava sposobnost učenika u davanju odgovora, primera radi kandidat može dati usmeni radije nego pismeni odgovor.
Pomagati učenicima koji imaju probleme sa memorijom, sekvenciranjem, usmerenošću, orijentacijom, organizacijom kao i druge probleme koji mogu smetati u uspešnu performansu tokom ocenjivanja.

Oruđe 12 Obrazac planiranja**Akomodacija za kandidate u nepovoljnom položaju ili sa drugim posebnim potrebama**

Ime kandidata.....

Datum ocenjivanja.....

Akomodacija	Izbornost	Potrebno od odnosnog kandidata (indicirajte)	Osoba odgovorna za prikupljanje zahtevanih podataka
Dodatne pripreme oko pitanja ili zadatka.	Vidna oštećenja Oštećenja sluha Disleksija		
Alternativna akomodacija ili mesto van centra	Fizički invaliditet Slabo srčano i mentalno zdravlje		
Oprema amplifikacije	Poteškoće sluha		
Brailleovo pismo ili instrukcije	Slep		
Brailleo tiskar	Slep		
Imenovanje bojama	Daltonista		
Nadlagamnja u bojama	Disklesija		
Dodatno vreme od 25% (NB za mnoge kandidate manje vremena, na primer 10% može biti dovoljno)	Manje ozbiljni fizički invaliditet, oštećenja sluha ili vida Diskleksija		
Dodatno vreme više od 25%	Ozbiljna oštećenja vida, sluha ili fizička oštećenja Višestruki invaliditet		

Pomagala niskog vida	Oštećenja vida		
Modifikovana pitanja ili instrukcije na papiru A4 to A3	Oštećenja vida		
Čitalac / Čitalac kompjutera	Diskleksija Vidna oštećenja Blago intelektualno oštećenje		
Oprema za snimanje (kasete ili CD)	Kandidati koji nemaju motornu kontrolu, koji nisu u stanju da pišu odgovore međutim mogu snimati odgovore		
Odvojena nadgledanja	Kandidati zahtevaju čitaoca, pisara ili opremu koja je bučna ili ometa druge kandidate. Aspergerov sindrom		
Pisar / kompjuter aktiviran glasom	Kandidati koji nemaju motornu kontrolu, koji nisu u stanju da pišu odgovore međutim mogu snimati odgovore		
Praktična pomoć za podršku praktičnih zahteva	Kandidat sa fizičkim invaliditetom		

Tumač jezika znakova	Gluv		
Nadgledane pauze	Zdravstvene, fizičke, Psihološke poteškoće		
Dodirni dijagrami	Vidna oštećenja		
Prepis rukopisa za označivača da bi mogao čitati odgovor kandidata	Rukupis pretešak za dešifrovanje Brailleovo pismo		
Prepis snimanja da bi označivač prepisao na papiru	Rukupis pretešak za dešifrovanje Brailleovo pismo		
Nemodifikovani papir ispitivanja A3	Vidna oštećenja		
Kompjuter aktiviran glasom	Vidna oštećenja Fizički invaliditet		
Obradnik teksta	Fizički invaliditet		

Projekat finansira od EU kojim rukovodi
kancelarija za vezu Evropske Komisije na Kosovu

Spovodi:

Radi detaljnih informacija molimo vas da kontaktirate
Qendra e Studentëve
Rr. Agim Ramadani p.n.
Prishtinë, 10000, Kosovë

+381 (0) 38 212 595

+381 (0) 38 213 433

www.akk-ks.net